Tečaj XX.

NOVICE

List 22.

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta, 1 fl. 80 kr. za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 15 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 28. maja 1862.

Navadne napake pri vinstvu.

Vinstvo je dvojno, to je, ravnanje trte v nogradih in pa ravnanje vina v kletih (hramih).

Napake pri vinstvu v nogradih so:

1. Vinogradi se napravljajo večkrat na severnih krajih ali pa na ravninah, ktere bi bile pripravniše za žita ali klajo. Pri nogradih je skor več ležeče na legi, kakor na zemlji, zakaj slabeja zemlja se dá kakorkoli zboljšati, lega pa nikakor ne. Kdor hoče tedaj, da mu vinograd dobička donaša, naj prevdari poprej lego, ktero mora nograd imeti, preden ga kjerkoli napravi.

2. Pri zasaji vinograda se zemlja preplitvo prekoplje in prerahljá. Če je že pri poljskih sadežih jako koristno, da se globoko orje, tim koristneje je pri zasaji novega nograda, da se zemlja globoko prekoplje in dobro prerahljá, ker korenike vinskih trt veliko globokeje segajo v zemljo kakor poljski sadeži. Zemlja bi se imela, kjer se nograd dela, saj po 2 do 3 čevlje globoko prekopati.

3. Za nasadbo vinograda se jemljejo trte malovredne, take namreč, na kterih se obilo vi. , pa slabega, pridela. Veliko gospodarjev je tacih, ki pri zasadbi nograda ne porajtajo trt; če si le ene krajcarje cenejšo robo kupijo, so veseli; ne gledajo ali je sorta dobra in žlahna (pitana) ali ne; oni ne premislijo, da jim slabo vino, če ga ravno obilo pridelajo, komaj stroške povrne, ki so jih pri obdelovanji vinograda imeli; če bi bili pa na dobiček kaj porajtali, bi bili nograd z boljšimi trtami zasadili, ali pa zemljo raji za žito in druge poljske sadeže obrnili, kar bi jim več dobička donašalo.

4. Trte se sadé po navadi pregosto ena pri drugi, ne pa po pravilih prave vinoreje. Kdor misli, če trte gosto sadí, da bo veliko več grozdja, in po takem tudi več vina pridelal, se moti; kmali se bo prepričal, da mu bo grojzdje pozneje dozorelo in vino bo slabeje ali nizko, kakor Vipavec pravi. Trte morajo vsigdar ena od druge tako saksebi biti, da more solnce zemljo med njimi ogrevati, in tako stati, da ena drugi sence ne dela; to škoduje cvetju, grojzdje pozneje zorí, raje gnije, pa tudi rožje ne godni dobro. Najbolje je, da trte po 3 do 4 čevlje saksebi v vrstah od zgorej doli stojé.

5. Trte se ne obrezujejo prav; obrezovanje se prepušča navadno mojstrom-skazom. Ne zná vsak, kdor vrtnari, tudi s trto prav v caker hoditi. Že marsikteri vinograd se je po neumnem obrezovanji popačil. Zato naj gleda gospodar, komu obrezovanje vinograda prepušča.

6. Vinogradi se ne okopavajo tako, kakor je treba, ker se rado tretje okopanje opušča. Obdelovanje vinogradov med letom je delo posebne važnosti. Prvo kopanje v nogradu je to, kar je sploh oranje in obdelovanje poljá, da se zemlja za setev pripravi; to se zgodí po legi kraja prej ali pozneje zgodaj na spomladi. Vdrugič se okopava nograd po cvetji, in za to spet ni ravno na dan gotovega časa, ker trta cvetè prej ali pozneje kakor je vreme. Pridni vinorejci okopavajo še vtretje h koncu malega ali v začetku velikega srpana.

7. Vinograd se ne gnoji in ne kolí, kakor mu gré. V nekterih krajih je navada, da se med trte zelenjava, špargeljni, fežol, buče itd. sadé, kar pa zemljo še bolj izpije. Namesti tega bi se mogla gnoj in zemlja v nograd nanašati. Vinograd bi se imel vsaj vsako tretje leto gnojiti, ker v tem času je trta veliko živeža grojzdju oddala, tedaj bi se tudi nji mogel živež po gnoji in rodovitni zemlji povrniti. Zemlja se v nograde posebno zato nanaša, da se gornja ali povrhnja prst po celem nogradu v enaki meri, kar se dá, ohrani, ali pa, če jo je dež poplajhal, na gornje kraje nograda zopet nanese. Kjer trtam potrebnih kolov primanjkuje, se pridela manj in slabejega vina, kakor tam, kjer je nograd popolnoma okoljen, zato, ker ne morejo sončni žarki tal zastran pregostega ali pa morda celó na tleh ležijočega trsja popolnoma pregreti. (Kon. sl.)

Gospodarske skušnje.

(Vrtne polže zatreti). V posodi sem nekoliko joda, ki se v apoteki dobí, in štirko zmešal in to zmes kake tri mesce na vrtu pod milim nebom stati dal, nekoliko sem posodo z diljico pokril, kjer jo je celi čas solnce prepekalo od vseh straní. Ko je ta čas pretekel, to je, čez tri mesce, najdem silno množico polžev v posodi, v ktero so prišli iz vseh kotov vrta; toliko jih je bilo, da sem se res prav čudil. Te skušnje sem delj časa ponavljal, in polži so se, če je bila še tako huda vročina, v eno mer v posodi zbirali. Skoraj da bi rekel, da ni štirka polžev v posodo vabila, ampak le jodov duh. Brž ko ne bo tudi kak kvintelc omenjenih rečí dovelj, ako se z zemljo, žaganjem in drugimi rastlinskimi ostanki in vodo zmešajo in ta mešanca v posodo dene pa v kako senco tako vkoplje, da je z zemljo v vrsti, in tako gredó škodljivi mrčesi svojemu pokončanju naproti. Ta naprava ni draga in ne prizadene veliko dela; jod, če je ravno zginljiv, vendar le trpí več let, le od časa do časa se zemlja koliko toliko pomočí.

(Jagode pomnožiti). Skušnje so pokazale, da mavec (gips) jagode jako pospeši v rasti, ako se jagodno perje spomladi zgodaj ž njim potrese.

Natoroznanske rečí.

Kukavica.

Kako ustrežljiva ptica je to! Njenega imena ni se ti treba učiti po bukvah, ona sama ga oznanuje tako glasno, da deleč krog se razlega po gričih in dolinah. Akoravno je pa gotovo že vsak slišal glas kukavice, je vendar mnogo mnogo takih, ki te ptice še vidili niso; kajti jako boječa je ona; le malokdaj dobiš jo pred oči.

Ne bo tedaj napačno, ako nekoliko omenim o njeni podobi. Po unanji podobi in barvi je podobna kukavica celó kregulju, zato trdi ljudska vera že sto in sto let, da se kukavica spremení v kregulja. Barve namreč je pepelnate, zgoraj bolj temne, spodaj manj. Rep ima dolg, noge pa nizke, ne za hojo na zemlji ustvarjene, ampak za življenje na drevji; na tleh je nikdar ne boš vidil.

Kukavica živi po vsi Evropi in po severni Afriki; skriva se po vrhih gosto obraščenih dreves, in prihaja od tod tudi v bližnje vrte z drevjem zasajene. Nikdar v lepem miru s sosednimi sestricami ne živi, ona je zlo prepirljiva kakor naši dopisúni po tujih časnikih; zatega voljo razdelé si kukavice lesovje v okrajne: v vsakem takem okrožji gospodarite dve kukavici, ona in on. V tem svojem okrožju se kaj pridno suče; celi božji dan leta sèm ter tjè, iskaje si hrane ali pa gleda po gnjezdih drugih ptic — zakaj? bomo kmali vidili.

Vsled svoje hrane kukavica zlo zlo koristi; živi se večidel z gosencami. Najraje ima kosmate, kterih skoraj nobena druga ptica zobati noče.

Mesca avgusta zapusti kukavica naše kraje; malega travna pa zopet oznanuje glasni „ku-ku“ njeni prihod. Kuka pa le samec, ona in mladiči imajo drugačen, bolj tih glas.

Največa posebnost te ptice pa je, da si ne nareja sama gnjezda in tudi sama jajčic ne vali. V spomladi preletata in preiščeta on in ona vse kotičke v gojzdu, najti si gnjezd malih ptičev, živečih se z mrčesi. Sosebno ljube so ji gnjezda penic, pastaric, tašic, stržkov in drugih. Ko je takih gnjezd najšla, jame kukavica leči; na štiri ali šest dni zleže po en jajček, po velikosti enak jajcom grabčevim, po barvi pa so umazano-beli in rujavo-pisani. Te jajčke tedaj poklada v gnjezda gori omenjenih ptic, ter v gnjezdu najdene saj deloma izmeče. To menda stori, ko ptice na gnjezdu ni, zakaj vse te male ptičice kukavico jako sovražijo in skušajo jo pregnati, ako jo vidijo priti. Mnogokrat položi kukavica jajce v gnjezdo, napravljeno v luknji drevesni.

Za malo časa izvali se kukavica z drugimi svojimi po poli brati vred. Hudi dnevi pridejo zdaj za prave sinke valeče ptičice. Mlada kukavica veliko hitreje raste, kot sosedje njeni v gnjezdu, vedno zijá in upije, vedno hoče hrane — komaj jo moreta rednika nasititi med tem ko lastni mladiči stradajo. Večidel mlada kukavica še tudi kaj neusmiljeno povrača velike dobrote svojih rednikov, s tem namreč, da mnogokrat svoje po poli bratce iz gnjezda pomeče, da morajo revčki poginiti. Pa tudi to neusmiljeno početje ne ugasne ljubezni starke do rejenca; donaša mu hrane še potem, ko že izleti, dokler si je še sam ne more iskati. Tako morajo ptice kukavici tlako delati, izrejati ji njene mlade, med tem ko njih lastni večidel poginejo.

Pred nekaj leti zapazila sta že pozno v jeseni dva lovca pastarico, ki je kaj marljivo hrane si iskala. Čudno se jima je dozdevalo, kaj da ta pastarica tù počne, med tem, ko so vse druge njene sestrice že davnej v gorkeje kraje odletele. Ona dva jameta bolj natanko ptičico opazovati. Vsakokrat, ko je kaj vjela, vidita jo na bližnje drevo odletéti pa zopet kmalo po novo hrano se vrniti. Lovca ogledajoča drevo zagledata ptičjo glavico, molečo iz neke votline drevesne. Po velikosti soditi to ni bila pastarica. Ti ptici donašala je skrbna pastarica jedi. Prepričati se, kaj da more pač to biti, splezata lovca na drevo; tù najdeta ptico, zaprto v mali votlini, le glavo in vrat je zamogla vèn stegniti. Eden lovcov jame krog razpoke les odrezavati, da bi osvobodil revno jetnico. Med tem delom je pastarica zlo plašna in z velikim strahom drevo obletavala. Luknja je zdaj dovolj velika; eden lovcov seže notri in prinese — kukavico, še ne popolnoma izrašeno. Kukavica vložila je tedaj v to malo votlino, v gnjezdo pasterično, svoj jajček; mlada kukavica je rastla in zdaj o joj! jej je bila luknja premajhna, ona ni mogla več vèn. Pastarica je zmiraj skrbno redila svojega rejenčka, in spolnovala tako zvesto zakon natore, ki naklada materam rejo mladih, — spolnovala je to dolžnost tako zvesto, da je ona sama še zaostala v naših krajih, med tem, ko so njene sestrice popotvale v daljne gorkeje dežele.

Po ljudski vraži je kukavica ptica prerokinja. Ko jo prvikrat v mladem letu čuješ, poslušaj, kolikokrat bode zakukala; kolikorkrat se bo to zgodilo, toliko let ti bo živeti. Kukavica pride v spomladi v naše kraje, in ker takrat zemlja začne spet roditi, postala je kukavica med našim narodom tudi simbol obilnosti in sreče: če imaš takrat, ko jo v spomladi prvikrat slišiš, dnarja v žepu, manjkalo ti ga ne bo tisto leto nikoli (— če ga boš imel). A. Zup.

Mravlja, vremensk prerok.

Učeni francozki natoroznanec dr. Ebrand je več let zapazoval mravlje in njih potovanje iz mravljišča in pa nazaj. Z obilnih skušinj je posnel te-le opazke:

Kadar velika množica mravelj se povrača v mravljišče, kadar luknje njegove niso zaprte, pomeni to, da pride ploha za kratek čas.

Kadar so zgornje luknje mravljišča o lepem vremenu, ko so se mravlje že domú povrnile, ali se ravno domú povračajo, zaprte, je to znamenje, da bo kmali zlo deževalo.

Kadar so luknje gori na vrhu in na straneh mravljišča zaprte, mravlje pa vendar iz spodnjih lukinj lezejo, je to sicer znamenje, da bo deževalo, pa še le v kakih 4 ali 6 urah.

Kadar se mravlje zbirajo na vrhu mravljišča, je to poleti in v jeseni znamenje, da bo kmali dež; — pozimi in v začetku spomladi pa ne veljá to.

Kadar so luknje mravljišča, v kterem stanujejo rudečkaste mravlje, zjutraj ali podnevi, ko je deževati nehalo, zaprte, je to gotovo znamenje, da bo deževalo še naprej.

Govori v državnem zboru *)

o narodnih zadevah slovanskih v seji 14. in 17. maja l. l.

(Govori g. Černe-ta, g. dr. Toman-a, g. škofa Litvinoviča, g. Deschmanna in g. ministra Lasserja.)

Govor gosp. Černeta, poslanca goriškega.

„Predlog ta, ki ga je gosp. poslanec Tašek ravnokar bral in za kterega se je oglasilo manjše število gospodov v finančni odbor izvoljenih, res je pravičen in se drží pravíl vse hvale vrednih, toda ker meri samo na to, da bi se za severne kraljestva in dežele po enaki meri skrbelo, in ker se tedaj južnih kraljestev in dežel, namreč: Dalmacije, Primorja, Kranjskega, Korotana in Štajarja, ki imajo slovansko ljudstvo, čisto ne spominja, zato je enostransk in nepopoln. Mislim torej, da spolnem svojo dolžnost, če ga nadomestim s tem le sploh govorečim, za vse dežele pravičnim nasvetom, namreč:

Visoka zbornica naj izreče, da pričakuje od vlade, da bo ona o prihodnjih prilikah za dosego enacega ravnanja z vsemi v manjšem državnem zboru zastopanimi kraljestvi in deželami primérno število služb pri najviši sodnii izročila takim možem, ki so razun druzih za to potrebnih lastnosti v teh deželah služili in kteri dotične dežele jezike znajo.

Sedaj mi je razložiti vzroke, na ktere se opira moj nasvèt, in pri ti priliki mi bode ob enem dopuščeno odriniti nek star oseben dolg, s kterim sem samo zato toliko časa zastajal, ker mi popred ni kazalo v zbornici govoriti o tej reči, dokler so se pretresale čisto druge stvari. Prevzvišenemu gosp. ministru Lasser-ju je bilo namreč dopadlo takrat, ko smo v ti zbornici govorili o svobodi v izbiranju in razkladanju naukov, po mojem tadanjem govoru pozvati me: naj povem tiste djanja in dogodke, iz kterih se vidi, da uradniki (cesarski postav-

*) Ker „Novice“ donašajo vselej govore, ki to reč zadevajo, popolnoma po stenografičnih spisih, podajo danes tudi gori napisanih 5, o kterih so v obče že v poslednjem listu govorile.

ljenci) v Primorju z ondotnim slovanskim ljudstvom delajo kakor s heloti ali sužníki.

V tistem govoru sem poglavitno tožil zoper to, da se slovenski jezik iz šol in cesarskih kancelij povsod in zmer odganja, kar bi se po mojih mislih celó pod pametnim absolutizmom ali samovladstvom nikakor ne smelo goditi in kar po nobeni ceni ne more ostati, kakor hitro nastopi ustavno vladanje, to je, tako vladanje, ki se ravná po željah ljudstva.

Nakanil sem bil takrat popisati velike napake in škodljive nasledke, ki prihajajo iz tega popolnega zanemarjanja slovenščine gledé na omiko in telesno blago slovenskega ljudstva, kakor tudi gledé na tiste namene, ki jih hočejo cesarske gosposke in zlasti sodnije doseči. Vse, kar sem takrat djanskega povedal, vsemu svetu je znano in očitno in se tajiti ne dá, znano mora biti tudi visokemu ministerstvu; torej ne more nihče pričakovati od mene, da bom tukaj našteval posamne primerljeje in dogodke, kar bi bilo neprilično in ne bi imelo konca ne kraja, in to tem manj, ker sem samo Bogu in vesti svoji dolžan odgovor za besede, ki sem jih vpričo visokega državnega zbora tako rekoč pred vsem svetom, kakor me veže dolžnost in kakor sem prepričan, govoril na korist celega cesarstva in pa tistega naroda, kterega sin sem.

Da bi pa vendar vsem tistim, ki jim je za resnico mar, ki pa ne vedó, kaka je v resnici po moji domovini, to reč pojasnil in ob enem svoj današnji predlog zastran najviše sodnije dotrdil, naj mi bo dopuščeno, ob kratkem tù razložiti, kaka navada veljá pri nas Slovencih, kar se tiče cesarskih služabnikov in postavljencov in pa gledé šolstva. Kar bom govoril, ne meri ne zoper stan uradnikov in učiteljev sploh niti zoper posamne osebe izmed njih in kar bom izgovoril graje, veljá samo dosedanji rabi in navadi.

Slovenci stanujejo po kraljestvu ilirskem (namreč na Kranjskem, Koroškem in Primorskem), na južnem Štajarskem in še po nekih predelih lombardsko-beneškega in ogerskega kraljestva, ter jih je vseh kaki poldrugi milijon duš, ki živé zdržema in vsi skup, ne ločeni po kakem tujem vmes ležečem ljudstvu, proti jugu in solnčnemu izhodu naslonjeni na sorodne Hrvate in na severju v dotiki z Nemci, na zahodu pa z Lahi.

Do leta 1848 so bili Slovenci v kraljestvu ilirskem, kar se tiče sodnijske razdelitve, s Štajarci vred pod celovško nadsodnijo ali apelacijo. Po današnji razdelitvi pa so oni silno razdrobljeni. Če namreč tudi čisto molčimo od unih, ki živé v lombardsko-beneškem kraljestvu in na Ogerskem, nahajamo Slovence pod štirimi političnimi poglavarstvi, namreč pod štajarskim, kranjskim, koroškim in primorskim in morajo celó pri šest različnih zborih iskati in čakati zastopanja ali zagovora, namreč pri štajarskem, koroškem, kranjskem, goriškem, tržaškem in istrskem zboru, v sodnji zadevi pa so vsi pod tržaško in pod graško deželno nadsodnijo.

V vseh teh deželah in krajih, bodi si na vaséh in trgih, bodi si v mestih, ni je menda ne ene više ali niže službe pri sameznih ali pri zbornih gosposkah, ktera bi se dala opravljati dobro in kakor gré brez znanja slovenskega jezika, in vendar je zlasti v Primorju, pa tudi na Štajarskem in Koroškem težko najti eno gosposko, pri kteri ne bi služili vsaj nekteri če ne mnogi uradniki, ki ne znajo ziniti po slovensko, ki jim ni dano s Slovenci, ki prihajajo pred nje, naravnost in brez srednika pomeniti se in reči opravljati in ta neugodna primera je za slovensko ljudstvo toliko neugodnejša, kolikor viša je služba, torej najhujša pri deželnih poglavarstvih in nadsodnijah.

Za vse pismene opravila in za notranjo službo pa, če ravno se je oznanilo, da imajo vsi narodi enake pravice, čeravno se je tolikokrat prosilo in moledvalo, in čeravno je slovenski jezik popolnoma dober za to, veljá vendar še zmer nemški in ozirno v Primorju laški jezik za edini opravilni ali službeni jezik, dokler jezik naroda, jezik slovenski, pred vratmi čaka. Službe cesarske pa se sosebno na Primorskem dajejo Lahom iz lombardsko-beneškega kraljestva in južnega Tirola in pa Nemcom. Nemci se v prvih letih svoje službe nauče laškega, če ga popred še ne znajo, slovenščine pa ne znajo in se je tudi ne naučé, in ravno njih čakajo najviše, najboljše, najtolstejše in najlahkejše službe. Lahov pa in zlasti v Primorju nerojenih je med uredniki ondi toliko, da niso samo posedli skorej vse službe po mestih, ampak da se skoraj pri vsaki gosposki tudi zunaj mest nahaja po kteri. Ne meni ne drugim pa ni mar naučiti se slovenščine, če bi služili tudi v krajih, kjer zunaj Slovencov živa duša ne prebiva. Domači, to je, med primorskimi Slovenci rojeni uradniki pa se postavljajo posebno v službe na kmetih, češ, da se lahko pečajo s slovenskim ljudstvom, in kadar gré po tem za kako višo službo, puščajo se oni ravno zato v nemar, ker so, če tudi znajo tri jezike, potrebniši na deželi, kjer je med slovenskim ljudstvom pomešano manj drugojezičnih, in tako prihaja nazadnje čez več let, ko osivé in se jih tako rekoč dolga navada službovanja pri politično-sodnih gosposkah prime kakor železna srajca, da se pravi od njih, da oni niso več dobri za svetovavce in za više službe, ktere toraj pripadajo unim, večidel tujcom, manj jezikov govorečim; zavolj česar pač smejo ti domači po svetem pismu tožiti: *Non est bonum sumere panem filiorum et dare alienis.* Za to in odtod biva, da zlasti v Primorju pri deželnem poglavarstvu, pri viši sodnii, pri vseh zbornih gosposkah, pri tržaški državni nadpravdnii, še četrti, da! še peti, tudi šesti del uradnikov ne more s Slovanom naravnost kakor si že bodi pogovoriti se in da se celó pri 29 primorskih okrajnih (kantonskih) gosposkah povsod dobivajo uradniki perovodniki, ki besedice slovenske ne razumejo in s Slovenci brez srednika govoriti ne morejo in vendar ste od teh 29 okrajnih gosposk samo dve take, da imate edino z laškim ljudstvom opraviti, samo enajst jih je v okrajih, kjer so Lahi in Slovenci, šestnajst pa jih je med čisto slovenskim ljudstvom. Kar se pa tiče nižih služabnikov in pisarjev teh gosposk, tudi na to stran ni dosti boljega povedati.

Da bi Vam, gospodje, povedal samo en primer v ti rečí, Vam hočem naznaniti, da tik moje domačije je okrajna gosposka, postavljena nad ljudstvom 30.000 duš, od kterih je 20.000, namreč dve tretjini Slovencov, ki ima 5 ali 6 takih urednikov perovodnikov, da ne znajo slovenskega jezika.

Enake razmerja so tudi na Štajarskem in južnem Koroškem, kjer, da celó molčimo od poglavarstva in deželne nadsodnije v Gradcu, sosebno po mestih, v Marburgu, Celju, Ptuju, Celovcu itd. je službo dobilo in še dobiva dokaj tacih, ki ne znajo slovenskega jezika, pa ne zato, ker morda pripravnih mož ne bi bilo, ampak zgolj za to, ker se na slovensko národnost gledati neče ter neče; edina krajnska dežela, mislim, na to stran nima ravno toliko vzroka pritožiti se.

Prehajaje na šole hočem omeniti le nekaj malega. Znano je, da do leta 1848 se še slovenski jezik ni učil, nikar da bi se bil kak drug nauk po slovensko razkladal. Po novi osnovi šol in učenja je bilo sicer zapovedano na gimnazijah slovensko slovnico učiti, toda gospodje ravnavci se dosti ne menijo za ta nauk, in kdor hoče, da bi mu se odpustil, to kaj lahko izprosi, in živa želja vse dežele, da bi se saj kaka dva nauka po slovensko razlagala, da bi se učenci vadili čednega govorjenja in da bi iz njih postali o svojem času pripravni, slovenski jezik gladko govoreči uradniki in sodniki, ni bila izpolnjena kratko nikar, marveč, če bi bil kak učitelj na to stran zinil, da ga je volja delati tako, kakor dežela želí, jako bi se bil zameril, še kazni ne bi bil odšel.

V tem, ko izvrstni slovenski učitelji zunaj slovenske

*

zemlje služijo, ali iz ogrskih dežel odpravljeni po službi gledajo, postavljeno je na gimnazijah slovenske dežele, zlasti na takih, kjer ne učé samo duhovni redovniki, mnogo učenikov, šolskih svetovavcov in ravnavcov, ki besedice slovenske ne umejo in kterim še celó ni mogoče pogovoriti se s slovenskimi starši svojih učencov. To je gola, čista resnica, takošne so djanske, očitne okoliščine med Slovenci. Po imenu pa ne morem naštevati tega in unega, vsaj to, kar sem omenil, mora vladi biti znano, tudi je vendar le mogoče, da je bil ta ali uni brez svoje prošnje odzgori postavljen na mesto, za ktero ni.

Težko pa bi bilo povedati, ktera je od teh dveh reči vzrok, ktera pa nasledek ali učinek, namreč da se, kakor sem razložil, slovenski jezik iz šol in pisarnic odriva in pa da se na Slovenskem postavljajo učitelji in uradniki, ki slovensko ne znajo.

Po vsakem ste te dve reči v tako tesni dotiki med sabo, da ena na drugo dela in moč ima; šola namreč, ko neče vpeljati slovenščine za učni jezik, rada se izgovarja s tem, da ni treba učencov učiti po slovensko, ker pri cesarskih gosposkah, kjer bodo oni enkrat službe iskali, samo nemški ali pa laški jezik kraljuje; nasproti se pa cesarske gosposke po nesrečnem kolobarju „circulus vitiosus“ imenovanem opirajo ravno na to, da ni dobiti uradnikov in pisarjev, ki bi slovensko znali; z eno besedo, šola in pisarnica, ali da bolje rečem: šolski svetovavci, ravnavci, uradniki in predsedniki sodnij trdijo s tem posredoma, da slovenski narod je na svetu zavolj njih, da slovenski narod se mora ravnati po njih, ko bi ravno nasprotno veljati imelo, ker ondi jedó slovenski kruhek, ker se plačujejo oni s slovenskimi, če tudi cesarsko-avstrijanskimi dnarji.

Iz vsega tega je očitno in nad vse gotovo, da je žalostna resnica, kar sem govoril od zanemarjanja slovenskega jezika v šolah in pisarnicah, da kakor je podoba, to zanemarjanje bi trpelo do sodnega dneva in da, kakor se vidi, visoko ministerstvo brez ozira na pravilo enacih pravic med narodi, ktero je Nj. c. k. apostoljsko veličanstvo presvetli Cesar slovesno razglasil, ni namenilo v tej reči slovenskemu ljudstvu pomagati kakor bi umno in pravično bilo; ker drugače bi se sl. ministerstvo, ko je šlo za odgovor na moje vprašanje (na mojo interpelacijo), — pomislivši na malo ne 20.000 podpisov, ki jih znana prošnja ali peticija na sebi ima iz vseh krajev in vrst slovenskega ljudstva, in gledé na vprašanje od 23 narodnih zastopnikov zastavljeno, — ne bilo obrnilo na uradnike za kake pojasnila in sporočila, od kterih se je lahko naprej vedilo, kake... (Govornik preneha nekoliko).

Predsednik: Ali bi gosp. govornik ne hotli vendar ostati pri stroških pravosodnega ministerstva?

Poslanec Černe: Po mojih mislih gré, kar govorim, k temu in k odgovoru gosp. ministra na moje vprašanje. (Na levi strani se začne neko gibanje in sliši se glas: Pa vsaj ne k najviši sodnii!)

Predsednik: Kakor jez menim, k najviši sodnii se to ne prilega. V oddelku za bogočastje in šolstvo bilo bi priličneje. (Govornik še le ne povzame besede). Prosim, hotel sem samo to opomniti.

Poslanec Černe (govori na dalje): Ker sicer bi ministerstvo, pripravljaje odgovor na moje vprašanje, bilo uradnikom postavilo dôbo, v kteri se jim je naučiti jezika tistega naroda, med kterim služijo, kakor je visoko ministerstvo samo ukazalo ravno to za Moravsko in Galicijo vzhodno, kakor se je to na Ogrskem in Hrvaškem ni davno tega zgodilo, in kakor se je celó v Ilirii, ko je bila pod francozko oblastjo, zgodilo gledé na francozki jezik, kar očitno izpričuje, da to ni nikak zadržek, kteri bi se premagati ne dal; ker sicer bi visoko ministerstvo drugega dela mojega vprašanja, ki meri na primerno razdeljenje službenih mest, ne bilo pustilo brez vsega odgovora.....

Prosim gospode, da bi mi ne segali v besedo; če ni dopuščeno kakor kdo želi, se vé da treba mi bo sesti in molčati. (Po kratkem prenehljeju)..... ker sicer bi visoko ministerstvo drugega dela moje poprašbe ne bilo pustilo celó brez odgovora, marveč bi bilo službe primérno razdelilo, pri tem porabilo tudi kake iz Ogrskega in Hrvaškega nazaj poklicane uradnike, ki sedaj brez dela plačo vlečejo, in tako napravilo, da bi pri vseh službah bili uradniki, ki narodni jezik znajo, in da bi tako bilo izpolnjeno, kar postava zahteva in kar ljudstvo po vsi pravici pričakuje.

Potem, ko gosposke, ki v slovenskih deželah službo opravljajo (bilo jih je poprašanih 105, in med njimi je samo 5 slovenski jezik zagovarjalo), v svojih sporočilih na ministerstvo proti vpeljanju slovenščine niso mogle povedati zdravega in trdnega vzroka, poprijele so se teh le izgovorov. Rekle so prvič, da bi pravica ne bila varna, če se začne po kancelijah slovenski pisati, -- rekle so drugič, da bi s tem pravosodje zastajalo, — tretjič, da slovenski jezik ima Bog vé koliko narečij ali posebnih govoric, in četrtič, da slovensko ljudstvo samo ne čuti take potrebe in ne želi vpeljanja slovenščine v kancelije.

Dolžnost mi je, ravno omenjene izgovore gospósk ali teh uradnikov nekoliko posvetiti z lučjo zdravega razuma in prevdariti jih po danih postavah, da se bo vidilo, kakošni so, in da uradnikom odprem oči, o neveljavnosti tistih pomočkov, s kterimi so doslej dolgo, pač predolgo zatiranje in pridrževanje ene izedmed najsvetejših pravic slovenskega naroda opravičevati, v resnici pa nič opravičili niso.

Začnimo tedaj z izgovorom, da slovenščina bi utegnila pravice v nevarnost pripravljati.

Kakor je sploh znano, pišejo se v cesarskih pisarnicah največ kupne in prodajne pogodbe, ženitne pogodbe in oporoke (testamenti), in pa še sodnijski zapisniki ali protokoli, bodi si v političnih, bodi v civilnih ali kazenskih rečeh, vse te pisanja se najpred po slovensko prevdarjajo, pretresajo in načrtujejo, potem pa — po nemško ali po laško pišejo, kar se zapiše, to se po tem spet mora iz nemškega ali laškega v slovenski jezik prestaviti in pretolmačiti, da se spet zaslišijo udeleženi ljudje, če imajo kaj popraviti in bolj razjasniti in še le potem se — napisano sklene in podpiše. Vsak mora spoznati, da utegnejo pri tem ravnanju, pri tem dvojnem tolmačenju in prestavljanju pravice priti že v veliko nevarnost tudi ondi, kjer dotični uradnik slovenski jezik popolnoma zná, in kam še le ondi, kjer ni taka, kjer tedaj uradnik ne zná slovensko, kar je priznano v ministrovem odgovoru, da se ravno po velikem delu pri slovenskem ljudstvu nahaja.

Ne smejo se torej gosposke, ne smejo se uradniki nanašati na varnost pravic in zato upirati se upeljanju slovenskega jezika, ker bi po njem pravice mogle priti v nevarnost, marveč slovensko ljudstvo sme nasproti po vsi pravici zahtevati to vpeljanje jezika ravno zavolj veče varnosti pravic.

Kar se pa tiče zamud in zahtevanja v pravosodnih opravilih, hočem tù iz tisoč primerljejev, kakor se dan na dan godé, povedati samo enega, ki bo tudi ta člen kakor je treba, pojasnil.

Primeri se nekemu Slovencu, prijatlu mojemu, ki po navadi nemški jezik rabi in nemškega pravdosrednika ima, da mora pri sosedni okrajni sodnii podati neke vloge, tožbe in prošnje za izvršbo ali eksekucijo ter reče svojemu nemškemu pravdosredniku, da mu jih naredí. Podá jih; toda zavrnejo mu jih s tem, da ondi ni nemški, temuč da je laški jezik uraden (kancelijsk). Moj prijatel se začudi temu ter se pritoži naprej, toda tržaška viša sodnija je potrdila sklep prve sodnije. Odloki prve sodnije so bili izdani 9. in 10. decembra 1856 pod št. 7931, 7932, 7933, in sklep više sodnije pa je od 10. febr. 1857 pod št. 173. Ni mu bilo toraj drugo kakor popustiti nemškega in iskati si laškega pomočnika. Moral je v drugo plačati za delo,

štemplje, pot, trpeti zamudo časa in ob enem zamudo v tem opravilu za ljubo vzeti. Malo potem je ravno ta prijatel moj moral neke vloge podati pri drugi tudi bližnji okrajni sodnii, ter jih je dal po novem laškem pravdosredniku napraviti, al zavrnili so mu jih s tem, da ondi ne vlada laški, ampak nemški službeni jezik. Tù se je ponovilo, vse kar sem pred omenil, zapustivši laškega je moral poiskati spet nemškega pravdosrednika, vdrugić stroške za delo, štemplje, poti plačati in pa še zamudo časa in v svojih opravilih za ljubo vzeti.

Ni treba, menim, daljšega razkladanja, da se prepričamo, da uradniki ali gosposke nimajo prav, če se vpeljanju slovenščine ustavljajo iz ozira na to, da ne bi pravosodne opravila zastajale, marveč da one nasproti ravno po rabi drugih jezikov zastajajo.

Še se je reklo, da slovenski jezik ima nek veliko narečij, to je, da v vsakem kraju drugači govoré. Pač se je čuditi, kako je mogoče, da so to, za kar se popred ni vedilo, našli ravno tisti uradniki, od kterih se je spoznalo, da slovenskega jezika ne razumejo in kteri tedaj kratko nkar ne morejo soditi: ali so kje sploh in kake so narečja.

Kar sem opomnil, samo je že zadosti in kaže, da ta dokaz nima nič v sebi; vendar pomislimo še eno. Uradniki se prestavljajo pogostoma iz enega v drug kraj in čeravno je njihovo znanje slovenskega jezika pičlo, vendar morejo z njim shajati v službi povsod, kar ne bi bilo mogoče, da so res različne narečja v slovenščini in sicer tako različne, da bi se ljudje raznih slovenskih krajev drug drugega ne razumeli. Ta izgovor tedaj tudi ne veljá in une gosposke se ga po pravem ne morejo poprijemati.

Bodi mi zadnjič dopuščeno, v misel vzeti še četrti izgovor, namreč, da ljudstvo samo te potrebe ne čuti.

Človek ne more zapopasti, kako je to mogoče, reči vpričo že večkrat omenjene, z 20.000 podpisi opravljene prošnje, in vpričo moje poprašbe (interpelacije) podpisane od 23 narodnih zastopnikov ali poslancov, izmed kterih je bilo izvoljeno sedem v ravno teh slovenskih deželah, kteri namestujejo ljudstvo od najmanj 700.000 duš, in kteri v ustavni državi imajo sami in edini pravico razodevati želje ljudstva, pravim, kako je mogoče pri vsem tem še trditi, da slovensko ljudstvo na to stran nikake potrebe in želje nima.

Po tem takem se slovenskemu ljudstvu še celó človeška natora, človeške potrebe in lastnosti odrekujejo. Reče se, da žejni ne potrebuje pitja, da lačni ne potrebuje jedí; al se pa mar ta potreba zato taji, da bi se s tem slovenski narod napotil na misel, na tak sklep ter bi v ti reči posnemal izgled, ki je bil dan na Ogrskem in Hrvaškem, odkodar so vse tuje in národnega jezika neznajoče uradnike o kratkem odpravili, iz dežele poslali (Oho! — nepokojno gibanje), to menda vendar ne!

Tako, gospodje moji, godí se sploh v slovenskih deželah. Hočem li razložiti hude nasledke tega? bilo bi težko delo popisati vse, toraj bom le nekaj malega povedal.

Nasledki ti, kakor mora vsak previdni brž spoznati, jako so žalostni za znanje, za omiko in premožnost slovenskega ljudstva; zakaj šole in celó očitno življenje puščajo ga brez vse dobrotne dotike in spodbude, kakor bi jih ne bilo; nasledki ti so neznano škodljivi gledé na telesni blagor in na premoženje, kakor tudi kar se tiče narodnih, moralnih in dušnih zadev.

Škoda gledé na telesni blagor se vidi zlasti v tem, da narod čedalje bolj boža in siromaši in to je nasledek dosedanje rabe, ki se podaja iz nje sam po sebi. Kajti, če res ta veljá, kdor kaj zná, če je res „znanje moč“, morajo pač Slovenci svojim sosedom, Lahom in Nemcom nasproti, kterim se na vsako stran bolje godí in kteri so potem prišli na višo stopnjo omike, brez vse moči biti; se vé da ne govorim tukaj od tiste male pešice Slovencov, ki so si v tujem jeziku vsakoršno znanje zadobili. Kjer koli bo Slovenec z imenovanimi sosedi opraviti imel, manj bo imel dobička kakor oni. To se vidi zlasti v Istri, kjer ne samo premoženje, ampak tudi zemljišče iz slovenskih v laške roke prehaja in kjer se celó ljudstvo čedalje bolj potalijančuje. Vprašaj ondi mladega Slovenca, kteri jezik govori; odgovoril ti bo, da slovenski ali ilirski. Reci mu pa dalje: „Tedaj si Ilir ali Slovenec?“ „Ne — odvrne ti — jez sem Italijan!“

Taka je, kar se tiče narodnosti.

Škodo dosedanje rabe pri Slovencih gledé na notranje, na dušne lastnosti ljudstva lahko vsak sam sprevidi, če pomisli na to, kar se je v ti visoki zbornici slišalo in govorilo, in kar se je drugod bralo. (Nepokoj in hrup med poslanci ne neha.) Kako bi človek mogel drugači zapopasti obnašanje ljubljanskega kneza in škofa, od kterega je visoko ministerstvo posnelo te besede, „da slovenske šolske bukve so take, da slovenščina sama je taka, da se po slovensko ne morejo učiti drugi nauki kakor k večemu morebiti kršanski nauk“ — kako, pravim, bi bil sicer mogel ljubljanski knez in škof tako govoriti in s tem pozabiti slovenski narod, kterega sin je, in kterega prvi branitelj bi imel on biti, v tistem času, ko se poganjajo ogerski kardinal Scitovsky za ogerski narod, hrvaški škof Štrossmajer za hrvaški, slovaški škof Mojzes za slovaški narod, rusinski škof Litvinovič za rusinski, češki škof Jirsik za češki narod; v tistem času, ko vsi avstrijanski narodi svojo duhovščino na čelu imajo; ali kako bi se sicer moglo zapopasti in razjasniti, da je tržaški gospod škof v ravno pretečenem postnem času svoj pastirski list samo v laškem jeziku izdal, ne vprašaje za to, ali ga bo veči del njegove čede, ali ga bodo namreč Slovenci tudi razumeli ali ne, kteri lahko po vsi pravici vprašajo, če njih viši pastir more reči sam od sebe: Jez sem dober pastir, razumem svoje ovce in ovce moje razumejo mene?

Al kako bi si človek pojasnil in razložil to, da visoko ministerstvo neče spoznati, da je slovenski jezik popolnoma dober in pripraven za šole in za pisarniško rabo, da neče tega spoznati, čeravno vé, da je od države izdanih pisem, ki imajo tudi slovensko besedo na sebi, ne na tisoče, ampak na milijone v rokah avstrijanskih in drugih Evropejcov, — menim namreč papirnate desetice in državne dolžne pisma od narodnega posodila od leta 1854, na kterih se ponaša tudi slovenski jezik kakor vrstnik in enak drugim; — čeravno vé, da so vse postave, kar jih je v Avstrii od leta 1848 na dan prišlo, tudi na slovenski jezik prestavljene, da toraj ta jezik že ima vse potrebno besedstvo za pravnike in za vse predele očitnega življenja; čeravno vé, da je pri najviši pravosodni oblasti na Dunaju celó posebna prestavljavnica za to; čeravno tedaj vé in vediti mora, da slovenskemu jeziku v ti zadevi nič ne manjka?

Kako bi sicer visoko ministerstvo, ktero vé, da je za napravo nemških in laških šolskih bukev v Avstrii doslej skrbela država sama, moglo našo željo, da bi se v šolah slovenski učilo, odbiti s to opombo, da ni tacih šolskih bukev, — iz česar se vidi, da so Slovenci obsojeni za razšir nemškega in laškega jezika in nauka iz svoje mošnje dodajati, v tem, ko se njih lastni jezik, njih lastna omika zadržuje in zatira.

Da je res, kar sem tù izgovoril, vidi se iz besed ministerstva samega, ki je v odgovoru na vprašanje poslanca dr. Porenta-ta spoznalo za trdno, da večina Primorcov so Slovenci, pa vendar se je mislilo samo na napravo nemških in laških gimnazij, ktero ravnanje ni samo pregrešek zoper pravilno mišljenje, ampak tudi zoper pravice slovenskega naroda.

Resnico mojega govorjenja potrjujejo dalje besede ministerstva o ravno tisti priliki izrečene, s kterimi se je potreba nemške gimnazije v Trstu zagovarjala zato, ker se v goriškem osrednjem semenišču duhovskem uči zunaj latinskega tudi po nemško, kar pa nikakor ni res in kar so

tudi nekteri goriški bogoslovci v časnikih ovrgli in popravili, s tem pa sebi slabeje spričevalo o obnašanju nakopali.

Kakošno drugo ime se prilega tedaj vsem tem okoliščinam, ki gospodarijo med Slovenci, kakor: krivica, zaničevanje in nečislanje celega slovenskega naroda, ktero mora ta narod ves skup in v posamnih delih od vseh straní in na vse straní trpeti? Kako bi se drugače dalo zapopasti in bi mogoče bilo, da se tako razširjeni in mnogočitani nemški časnik, kakor je malo tacih, menim tù tistega, ki nosi na čelu lepe besede: „Enake pravice za vse“, in ki se ponaša kakor poglavitni povzdigovavec nemške omike, ne sramuje slovenski narod in njegov jezik zaničevati, črniti in psovati, kakor se ne more grje in huje, da tako na laž postavlja sam tisto vodilo, ktero si je izvolil in na čelu nosi, in da s tem ob enem potrjuje nemški pregovor, ki pravi, da kdor ima kako škodo, temu prihaja tudi sramota sama po sebi. Drugi nemški časniki se tudi ne obnašajo dosti lepše slovenskemu ljudstvu nasproti, s čimur pa se menda nemški narod in njegova omika ne bota močno prikupila drugim avstrijanskim narodom. Toda naj svet sodi o tem, — vidili bomo, kako se ta reč izide.

Nasledki tega ravnanja s Slovenci so dalje tudi na to stran škodljivi, da ovirajo namembe in delavnost cesarskih gosposk. Zakaj težavno, če ne nemogoče je opravljanje reči pri tistih gosposkah, kjer se cesarski postavljenec in pa ljudstvo prav razumeti ne moreta — kar se primeri dostikrat, in kar povrh tega v ljudstvu nezaupanje in nezadovoljstvo dela in napravlja; nasledki tega ravnanja so škodljivi za pravosodje, — ker pri njem ni nobene varnosti in gotovosti za to, da se razumeta ta, kteri sodi, in uni, komur se sodi; oni so škodljivi dalje za finance, — ker one se morejo povišati samo s tem, da se poviša blagovitost in premožnost ljudstva, te pa spet ne more biti brez omikovanja in podučevanja ljudstva; nasledki so zadnjič škodljivi tudi za državo, za cesarstvo, ker samo omikan narod, ki se sam svoje vrednosti zaveda, kos je braniti in ljubiti, kakor je treba, svojo domovino.

Preglejmo zdaj še enkrat kratkoma celo podobo.

Res je, da šole za slovenski narod napravljene — kterih je pa še vse premalo — so poptujčevavnice, ki mu jemljejo izmed njegovih sinov najbistrejše glavice, delaje iz njih od nekdaj le odpadnike narodne, namesti da bi tudi one pripomogle k omiki in blagovitosti ljudstva, razvijaje slovenski učni jezik, in namesti da bi odrejale take uradnike, kteri bi ljudstvo lepo razumeli, — kar nasproti vsi Nemci in Lahi od svojih šol v resnici vživajo.

Res je, da na slovenski zemlji postavljene in s slovenskim, če tudi cesarsko-avstrijanskim dnarjem plačevane gosposke in pisarnice kakoršne koli odbijajo vse slovenski jezik tako, da celó slovensko pisane vloge zavračajo — in to se ima spremeniti samo če bo mogoče in kjer se bo dalo; — vse naznanila, povabila, naročila, naredbe in razsodbe, ki jih dajejo te gosposke v političnih, civilnih, kazenskih, finančnih in vseh druzih rečéh, pošiljajo vse Slovencom ne po slovensko, ampak samo po nemško ali v Primorju po laško, torej v jeziku, kterega ne znajo, kar ljudem napravlja vsakoršne napake in pomote, namreč da zamujajo postavljeni čas (brišt) in zato škodo trpé, da prihajajo v zgubo na dnarju, da jih kaki stranski pisači v pest dobivajo in skubejo itd.; — in to bi se imelo spremeniti samo če bo mogoče in kjer se bo dalo — v tem, ko se nasproti z Nemci in Lahi v teh rečeh vse drugači dela.

Res je dalje, da vsaka naredba in naprava in kar se vidi pri gosposkah, nosi že na čelu pečat tega zanemarjanja slovenske narodnosti, na pr. vsi naprej natisnjeni obrazci ali formularji, vse v sodivnici na steno pribite ali v časnikih natisnjene naznanila in sodne naročila, vsi dekreti, ki jih dobivajo varhi (jerobi, tutorji) z dotičnim podukom vred itd., vsi so le nemški ali laški, čeravno so namenjeni Slovencom... (Tukaj mu seže v besedo:)

Predsednik: Prosim resno, ostanite pri ti reči, za ktero gré, ali prav za prav vrnite se k nji.

Poslanec Černe: Po moji sodbi sem ravno pri ti reči. (Smeh in hrup.)

Predsednik: V tem mi ni drugo treba kakor poprašati visoko zbornico, kaj ona meni.

Poslanec Černe: Če ne smem razložiti razmér in okoliščin, kakor so pri slovenskem ljudstvu, da bi se iz tega pokazala potreba preuravnati najvišo sodnijo, kakor enakopravnost hoče....

Predsednik: Pa tù ravno gré samo in edino za najvišo sodnijo.

Poslanec Černe: Ravno to se mi zdi, je potreba povedati, če hočem pokazati potrebo, da najviša sodnija bodi sostavljena po splošnih enacih pravilih. Če pa ne smem dalje govoriti.... (tù mu seže v besedo:

Predsednik: Hotel sem samo opomniti v drugo, da gospod govornik se ne drží tiste rečí, o kteri je danes govorjenje. Prosim, govorite!

Poslanec Černe: Če razmerje slovenskega naroda ne gré k reči, tedaj, gospod predsednik, imate pač prav.....

Predsednik: Prosim, ne začenjajte prepira z mano, ampak govorite.

Poslanec Černe: Res je, da pri jemanju novincov k vojakom (tù se nekteri naredé na smeh) so različni natisnjeni formularji, različni spiski ali imeniki razredni in vojakojemni in pa različne spričevala (atestati) skoz in skoz samo po nemško ali po italijansko, tako, da se Slovenci, kterih se to tiče (tù nekteri poslanci vekajo: Glasneje!), veliko težje in z večimi stroški kakor pa Nemec ali Italijan, morejo soznaniti z razrednimi imeniki ali pa potrebne podpise pod spričevala dobiti itd.

Res je, da še celó nalogi kakega plačila in davkarske bukvice in enaki zapisi se ne pišejo po slovensko, tako da se iz njih Slovenec še nikar ne more prepričati, ali je to, kar se vsakikrat terja od njega, tudi prav, ali je plačilni nalog bil pravičen, in pa, če je tudi res zapisano in odbotano to, kar je odrajtal — da od urbarjev, gruntnih bukev in katastrov celó molčim — ko nasproti za Nemce in Lahe vsa druga veljá. Res je dalje, da politične gosposke imajo navado županom čisto slovenskih občin ali sosesk pošiljati vse svoje naročila in povelja samo v nemškem ali laškem jeziku, ki ga ne razumejo, in ta navada, kakor skušnja uči, pogostoma poštenim, sprevidnim in od ljudstva čislanim možem, ki pa kancelijskega jezika ne znajo, brani prevzeti županstvo ali jih sili odpovedati se ga, in na njih mesto prihajajo potem taki, ki jih ne priporoča trdna, poštena volja in previdnost, ampak samo znanje gosposkinega jezika, taki, ki se po tem na vso moč poganjajo za ta tuj jezik, ker jim županstvo zavaruje, ter si po tem — sebi ne pa občini na korist — na pr. nemške in laške postave, namesti slovenskih naročajo.

Res je tudi, da Slovencu pogostoma, bodi pri civilnih, bodi kazenskih sodnijah, ni dano, pogovoriti se naravnost osebno s tistim uradnikom, kteri je postavljen ravno za to opravilo in je zato prisegel, marveč ta pogovor se mora dostikrat tudi v najimenitnejih rečeh opraviti po srednikih večidel nesamosvojnih in nezaprisežnih, kakor so: zapisovavci, praktikanti, na dan plačevani ali pa stranski pisarji, večkrat tudi samo uradovni služabniki ali strežaji; da ravno tako Slovencu, kteri samo svoj materni jezik govori, ni mogoče, bodi z deželnim poglavarjem, bodi s predsednikom više sodnije ali deželne in kresijske sodnije ali z višim državnim pravdnikom, ali s predstojniki okrajnih sodnij naravnost in osebno govoriti; — ko nasproti Nemec ali Lah v tacih in podobnih primerljejih kar ne pozná te skrbí, da ga morebiti niso prav razumeli. — Res je ravno tako, da v Primorju so skoraj vsi advokatje in notarji, skoraj vsi zdravniki, in po istrskih mestih skoraj vsi duhovni sami Lahi, tako, da Slovenec, kteri jim mora zaupati svoje blago

in premoženje, svoje zdravje in življenje, svoje poštenje in vrh tega še dušno zveličanje, in to, se vé da za dobro plačilo, nima nikake gotovosti in varnosti zastran tega, da so ga tudi prav razumeli.

Res je, da vsem narodom, ki živé v sosedstvu okoli Slovencov, dano je biti pri gosposkah sojenim in v šolah podučevanim v tistem jeziku, ki so ga najpred od matere slišali in naučili se, v kterem svoje najsvetejše in najiskrenejše občutke Bogu razodevajo, v kterem v cerkvi besedo Božjo poslušajo; samo Slovencom pa da se odbija ta najsvetejša pravica. Celó meni samemu je v ti visoki zbornici takrat, ko sem prosil za odgovor na mojo interpelacijo, zastavljeno ravno zoper te napake, bila beseda odvzeta, med tem ko je nasproti nek drug poslanec v čisto podobnem primeru ne le do konca dogovoriti smel, temuč tudi prejel zagotovljenje zastran dotičnega opomina pri ministerstvu.

Če tedaj z očmí preletimo celo tù razgrnjeno podobo, iz ktere se vidi, kako se Slovenci povsod za neko drugo in niže pleme ljudsko štejejo, kako oni na vse strani in zadeve očitnega življenja vživajo manjše pravice in od države prejemajo manjše dobrote memo Lahov ali Nemcov, s kterimi vendar oni za ohrambo in brambo cesarstva vsaj enake bremena nosijo, vprašam vas, gospodje, naj reče, kdor koli pošteno in pravično misli, ni mar Slovenec sam na sebi med vsemi tukaj zastopanimi narodi avstrijanskega cesarstva, kar se tiče splošne omike, šole in pravosodja, zares kakor paria (zaverženec), ni mar še vedno paria, če tudi so slovenske korenine bili Dolinar, Vega in vsi enaki možje, kteri so po prijaznosti sreče dosegli višo učenost, ki pa s svojimi, večidel v kakem tujem jeziku spisanimi knjigami niso celó nič poboljšali stanú svojega izvirnega naroda!

Zanašam se pa na moč, ki jo ima resnica v sebi, in opiraje se na cesarsko besedo, na besedo našega žlahnega in viteškega vladarja, trdno imam upanje, da doživimo kmali tisti čas, v kterem bodo možje, ki držé krmilo avstrijanske države v rokah, bolje spoznali, kaj velikemu cesarstvu našemu koristi, in ko bodo zapustili dosedanjo pot, ki je peljala k zatiranju, trganju in slabljenju slovenskega naroda v prid nemštvu na eni in italijanstvu na drugi strani ter nastopili drugo, nasprotno pot, namreč pot národne izreje in národne omike. To upam toliko živeje zato, ker je slovenski narod, po svojem notranjem krepkem jedru in s pomočjo katoliške cerkve, ki mu je od nekdaj bila zvesta braniteljica in zavetnica, zlasti pa s pomočjo niže duhovščine, kos bil vsem tem pogubnim močem, ter ni onemogel.

Prevzvišeni gospod minister Lasser pa je o tisti priliki tudi blagovolil zagotoviti nas, da ministerstvo ima v rokah moč in da ga je volja, te napake odpraviti, in jez sedaj drznem prevzvišenega gospoda ministra spomniti tiste njegove obljube, da se izpolni, nasproti pa od svoje straní zagotovljam in sem porok, da se bo s tem v ljudstvu, ki šteje poldrugi milijon duš, udanost do vkupne domovine in radodarnost in pa za darovanje potrebna premožnost ti domovini v prid podvojila. Samo, če se vekoma pravično vodilo: „Enake dolžnosti, enake pravice“ popolnoma izpelje od najniže okrajne gori do najviše sodnije, samo tedaj bo mogoče za stanovitno popraviti avstrijanske zadeve in zboljšati avstrijanske finance“. (Nekteri poslanci pritrdijo rekoč: Pravo tako.) — Predlog ta gosp. Černetov je večina odbila, kakor je bilo že zadnjič rečeno.

Govor gosp. dr. Toman-a, kranjskega poslanca.

Gospod predsednik! Jez imam predlog za konec tega oddelka III. sploh „oskrbljevanje pravosodja v kronovinah“.

Ako mi dovolite, gospod predsednik, besedo, bom kar začel govoriti ter svoj predlog podpiral. — Moj visokočastiti rojak, poslanec gospod Černe, je zadnjič napravil predlog o enaki zadevi, in ga obširno razložil. Slavna hiša morebiti ni dosti natanko poslušala v nekterih delih govora gospoda poslanca Černe-ta. On si je za predmet izvolil načêlo enakopravnosti narodov in posebno tistega naroda, iz kterega se je rodil. Jez vem, gospodje moji, ta predmet v tej hiši ni priljubljena stvar (causa ingrata). (Oho! na levi.) Pa vendar bom to zoprno stvar, in sicer ravno zavoljo tega, ker je pravična stvar, predstavljal v tacem obziru, da mislim, slavna zbornica se bode s predlogom mojim sprijaznila, ga sprejela in potrdila. H koncu tega oddelka stavljam predlog, ki izvira iz enacega temelja, kakor oni, ki ga je gospod poslanec Černe predložil. Predlagam namreč:

Slavna zbornica naj izreče, da pričakuje: „*Da bo vlada za sodniške službe pri viših deželnih, pri deželnih, okrajnih (kantonskih) in druzih sodnijah po vseh kraljestvih in deželah, namestovanih v državnem zboru, z ozirom na pravico udeleženih narodov, volila in potrjevala le take može, ki so sicer za službo to sposobni, pa razumejo tudi jezik naroda popolnama*“.

Če bi ne bil zadnjič ovržen bil predlog gospoda poslanca Černe-ta, bi mi, kakor mislim, ne trebalo podpirati ga, ker to je reč, ki se razume sama po sebi. Al ravno za pomirenje narodov, mislim, da treba ta predlog podpirati in potrditi.

Dasiravno je v temelju naše državne ustave, v ces. diplomu od 20. oktobra, izrečena enakopravnost vseh narodov, — dasiravno se v ministerskih razglasih to načelo naravnost potrjuje, — dasiravno so te besede slovesno in s povdarkom izgovorjene v prestolnem govoru našega gospoda in cesarja, — dasiravno nam gospodje ministri zagotovljajo pogostoma, da je to vodilo tudi njihovo, je vendar še marsikaj, kar uresničenje ravnopravnosti ovira.

Vodilo narodne enakopravnosti, mislim, je ustavno vodilo, ktero je slavno ministerstvo napisalo svoji zastavi. V ustavni državi se morajo ravnati vse gosposke in vsi niži služabniki po vodilu, ktero izvoli ministerstvo. Mene pa napeljuje k govoru ravno ta okolišina, da se v kraljevinah in deželah ne ravná po vodilih, ktere izrekujejo gospodje ministri, ampak da se jim ali gledé na narodnost ali gledé na ustavnost nasprotuje. Ker ste slavna vlada in zbornica izrekle svojo voljo, naj bi se skrbelo, kolikor le mogoče, da dotični predlogi in pravila dobijo veljavo. Naznanil se je razglas od 15. sušca t. l. od gospoda upravnega ministra, kot sedanjega vodja ministerstva pravosodja, o interpelaciji gospoda Černe-ta v tej hiši. Pozneje pa bom spričal, da celo to tako pičlo priznanje naših zahtev gledé slovenskega jezika v sodnijah se ni spolnilo. Mogoče mi bo predložiti slavni zbornici resnične prigodke, pisma izvirne.

Drugi velik nagib k predlogu, ki sem ga kot malo izpeljavo, kot doslednost predložil, daje tudi pravosodje samo po sebi. Je li pravosodje mogoče pri kakem narodu drugače, kakor v jeziku materinskem? Mislim, da mi tega ni treba obširno spričevati; le iz zanikavnega (negativnega) obzira bom povedal kaka dva izgleda iz svoje domovine v dokaz, kako je nemogoče v druzem jeziku, kakor v jeziku naroda opravljati civilno in kazensko pravosodje. Ko sem bil zadnjič doma, pride nekdo k meni, ki je imel tožbo zastran motenja posesti; tožba je bila rešena v nemškem jeziku, in v nji se je reklo, da bode dan za to tožbo „in loco rei sitae“. Mož gre k svojemu nemškemu posvetovavcu, kakoršnih je pri nas po kmetih, ki ne razumejo zadosti nemškega jezika. Ko pa pride nemški modrijan do besede „in loco rei sitae“, je bila cela njegova vednost jezika pri kraji; al da se reši iz zadrege, reče možu, da bode obravnava (dan) pri sodnii. Ta gre tedaj napovedani dan v kancelijo; med tem pa se godí obravnava „in loco rei sitae“, to je, na mestu, o kterem je bila pravda. Moža, ki ni prišel, kontumacirajo; njegovo zahtevanje, naj se stvar postavi v poprejšni stan, se ovrže, in tako je prišel njegov nasprotnik v djansko posest, tožnik pa bo moral skrbeti, kako da spravi s svojo dobro pravico nasprotnika iz posesti.

Drug važen prigodek iz kazenskega pravosodja: „Leta

1850 (ali kadaj) je bila porotna sodba v Ljubljani. Neka dekla je bila zatožena detomorstva (da je otroka svojega umorila). Nemško pisani zapisnik je bil vzrok pomote. „Jez sem otroka pokrila s senom — pravi obtožena — in se nato vlegla (po tem opravku namreč). V zapisnik pa se je pisalo, kakor da bi se bila na otroka vlegla „und ich legte mich darauf“). Ta zapis in pa mnenje zdravnikov, da je podoba, da je bil otrok zadušen, je bilo zadosti, da je bila obdolžena detomorstva. Še le ko se je dodala obravnavam slovenska prestava iz nemškega: „in se na to vlegla“ (namreč na dete) je dekla temu nasprotvala rekši: Tega nisem govorila; jez sem se na seno vlegla, ne na otroka; vlegla sem se, da bi spala po tem“.

Taka je, gospodje moji, taka je v civilnem in kazenskem pravosodju; tako pride čast, varnost in življenje človeško v nevarnost, če se pravosodje opravlja v ptujem jeziku. To sem zavoljo tega omenil, gospodje moji, ker je preuzvišeni gospod minister žl. Lasser slednjič omenil v svojem govoru „da le za poskušnjo se je dovolilo, da pišejo sodnije v našem jeziku; in da mu bo ta poskušnja prizadjala morebiti mnogo odgovornosti, akoravno se trdi, da se godi to za zboljšanje pravosodja.

Gospodje moji! Svest sem si, da je preuzvišeni gospod minister pri vsem tem le dobro mislil za pravosodje; pa vendar je to pomota, ako se misli, da je pravosodje pri kakem narodu mogoče v kakem druzem jeziku, kakor v domačem. To se ne sme nikakor imenovati poskušnja in ne sme ostati poskušnja. Trdno smo prepričani, da le tadaj, kadar se bo pravosodje oskrbovalo v našem jeziku, le tadaj bomo imeli pravično, čisto pravosodje, in le tadaj, kadar se skrivnostno zagrinjalo odgrne, ki ljudstvo loči od sodnika, da enostranost, slabost uma, nevednost in tožljivost ne bodo utegnile skrivati se zanj, da bo po tem mogoče, opominjati gosposko in svariti, da naj vsigdar opravlja svojo dolžnost. Nečem se vrniti, da bi pretresoval vzroke, zarad kterih je preuzvišeni gospod minister le tako malo privoljenje dal našemu jeziku; pa saj to naj omenim, da privoljenje njegovo izvira iz mnenja gosposk, ki pa za to niso ne pooblastene, ne dovolj podučene. Oblast za to imajo le zastopniki naroda.

Zastopniki naroda smo mi poslanci v državnem zboru in poslanci deželnih zborov in vsi gospodje iz moje domovine, kakor sedé tu, vsi so podpisali peticijo na preuzvišenega gospoda državnega ministra, v kteri se je zahtevalo, naj se vpelje slovenski jezik v sodnijah, kakor tudi v šolah sploh. Krajnski stanovi so zahtevali ravno to že leta 1848, in so térjali, naj se odloči komisija v deželi, da se bodo morali uradniki podvreči izpraševanju, znajo li jezik popolnama ali ne. Slovensko družtvo je ravno tisto leto dalo na znanje svoje želje. Peticija, ki sem jo omenil, je bila podpisana od 20.000 Slovencov iz vseh stanov, in ako se mi dovoli in se mi ne očita neskromnost, rečem, da sem s tem, da sem se potegoval za one načela, ki sem jih zmirom očitno očitno izgovarjal, si pridobil zaupanje slovenskega naroda po vseh krajinah.

Upiravši se na to, sem mislil, da smem upati, da bode tak razglas, kakoršnega nam je Nj. ekcelencija gospod upravni minister naznanil v seji 17. sušca t. l., za kterega smo hvaležni, da bode tak razglas — rečem — pri gosposkah moje domovine spodobno spoštovan, to je, da bodo se po njem ravnale; al to se ni zgodilo.

Tolikrat se govori o sodniških uradnikih zastran znanosti slovenskega jezika, in vselej se pravi, da ga znajo vsi. Gospod vitez Tschabuschnigg je rekel ne davno, da vsi gospodje svetovavci pri najviši sodnii in pri viši sodnii itd. znajo jezik. Ako ga res znajo, bi ne bilo več zadržkov, da se popolnoma vpelje jezik v sodnije. — Pa dozdeva se mi, da še celo pri okrajnih (kantonskih) sodnijah, pri uradnijah po deželi ne znajo gospodje uradniki slovenskega jezika, ali ga pa znati nočejo, ker bi mi sicer ne bilo mogoče celi kup tožb in prošinj predložiti, ktere so bile dné 8. sušca 1862 mestni delegirani okrajni sodnii v Novem mestu na Krajnskem izročene, s posebno prošnjo, da bi se rešile v slovenskem jeziku, ktere so pa vse prišle nazaj rešene v nemškem jeziku. (Govornik pokaže listine.)

To, gospodje moji, to ni spoštovanje ministerskih razglasov, in mi moramo želeti, da slavno ministerstvo zapove gosposkam, naj spoštujejo vladne ukaze. Ako ne čislajo ukazov, ki zadevajo narodnost, tudi z ukazi o ustavnih zadevah ne bodo ravnali bolje. Gospod Tschabuschnigg je zadnjič rekel, da, če bi se ustreglo željam tistih, ki hočejo vpeljavo narodnega jezika v sodnije, bi državni zbor tako rekoč zapadel priljubkam jezikoslovnim. Tega vender ne verjamem. To se mi zdi le bolj šala, in zato se v pretres tega nočem spušati, sicer bi bil primoran bolj grenke povedati.

V tem obziru naj le to opomnim, da naš jezik je še živ jezik, da je jezik živečega krepkega naroda, da ni samo predmet za jezikoslovne preiskave. Že poprej sem dokazal, da so opravičene skupščine zahtevale vpeljavo slovenskega jezika v sodnije in šole, in s tem so one besede popolnoma ovržene.

Ako gospod Tschabuschnigg pravi nadalje, da on v svoji praktiki tisti čas, ko je služil v Celovcu in Terstu, ni vidil nikdar potrebe, da bi bil sodniški jezik slovenski, bi mu jez odgovoril na to sledeče:

Kdo nek si je tisti čas upal izreči, da želi svobodni tisk, svobodo učenja, odgovornost ministrov, pravico združbevanja in sploh temelje ustavnosti? Vender nasprotujem temu, da bi se takrat že ne bila čutila ta potreba. Jez skor nikdar nisem bil pri sodnii, da bi se ne bila ta ali una stranka branila podpisati zapisnik nemški, ki ga je cesarski uradnik napravil. Ali ni to zadostno znamenje nezaupnosti, in kje bi bila postava, da bi se taki upiravec kaznoval? ali ni imel prav, da ni podpisati hotel zapisnika, ki je bil spisan v ptujem mu jeziku? Mislim, gospodje moji, nihče izmed nas ne bo podpisal zapisnika, pogodbe ali kaj druzega, kar ga zaveže v česa, ako je pisan v ptujem, nam nerazumljivem jeziku! V tem, da se ljudje branijo podpisati zapisnik, se že posredno kaže želja naroda, da bi v kancelijah vladal jezik, kterega razume.

Žal mi je, da moramo ravno mi Slavjani, ki smo cesarju vedno udani in zvesti, ki vlado podpiramo v vseh pravičnih rečeh, se vseskozi bojevati za pravice svoje, za vsako ped pravice svoje. Pa naj bo, — bojevali se bomo s postavnimi pripomočki! Sinovi našega naroda so se vojskovali za obstanek Avstrije z Napoleonovci, s Prusi in Turci, — vojskovali se bodo z dušnimi pripomočki na postavni poti, in potem naj se govori o nas, karkoli je komu drago. Eno pa še povem: (govornik govori s povzdignjenim glasom) Ko je naš presvitli vladar, naš premilostivi cesar in gospod pred nekoliko mesci in tedni v Borgoforti in v Ljubljani vidil sine naših revnih rojakov, jih je sprejel v materinskem jeziku, in razlegala se je ta vesela novica po celi deželi. Tako ravna naš gospod in cesar, — uradniki pa se sramujejo našega jezika in ga zatirujejo! (Pravo! pravo!)

Predsednik: Predlog gosp. poslanca dr. Tomana se glasi: „Visoka hiša naj izreče da pričakuje, da bode vlada za sodniške službe pri višeh deželnih, pri deželnih, okrajnih in druzih sodnijah po vseh kraljestvih in deželah namestovanih v deržavnem zboru z ozirom na dotične, udeležene narode, volila le take može, ki so sicer za službo sposobni in ki tudi znajo dotični narodni jezik popolnoma“.

Predsednik: Ali se ta predlog podpira? (Večina hiše to potrdi). Predlog ta je tedaj podpiran.

Govor gosp. škofa Litvinovič-a iz Galicije.

„Ne bojte se, gospôda, ako podpiraje predlog svojega tovarša gosp. dr. Toman-a besedo poprimem, da Vas bodem

s predolgim žalostnim krikom nadlegoval. Le malo besed bodem spregovoril, od kterih želim, naj bi segle v srca Vaše, čeravno vem, da ljudem na srce govoriti, se šteje v državnih zborih le v nenavadne pripomočke. Tudi ste mi zlo olajšali besedo s tem, da Vas je veliko podpiralo Tomanov predlog.

Pred vsem Vam pa, gospôda, povedati moram, da je mene in prijatle moje Vaše unidanje glasovanje zoper dr. Tašekov predlog zlo razžalilo. Saj je to, kar je Tašek zahteval, bila le želja, ktero naj bi izrekli, in želja je bila edinih Vaših prijatlov, ki so Vam še zvesti ostali, ko Vas je mnogo druzih zapustilo. Bila je želja, kako naj se ustanovi najviša sodnija v našem cesarstvu, da bode ta sodnija dobra podoba Avstrije in sostavljena iz mož vseh narodov, ki delajo in poveličujejo Avstrijo. (Pravo-klici na desni strani). Al niste nam spolnili te želje! Pa že vem, zakaj ne? Veči del Vas, gospôda, ne vé, kaj se to pravi, ako je narod mutast, ker zastopniki njegovi, to je, tisti možje, ki ga imajo zastopovati pri Njih Veličanstvu, milostljivem našem Cesarju, ne razumejo njegovega jezika. Vi, gospodje, tega nikdar niste skusili; hvalite Boga zato! in Bog daj, da nikdar ne skusite. (Pravo! na desni strani). Al Slovani so to skusili in bridko skusili; to je tako, kakor da bi — da v primeri rečem — se otroku najbolji dar Božji, jezik, vzel in da revše mora gluh in mutast stati pred svojimi starši. V imenu Njih Veličanstva premilostljivega našega cesarja se pravica razsojuje v Avstrii in to sodbo govoré narodom služabniki cesarjevi, — treba je tedaj, da se govorí to v jeziku, kterega vsak razume, da vsak vé, da je sodba pravična. Al tako dosihmal ni bilo. Upajmo, da bode bolje, — zadnji čas je. Nočemo na drobno še enkrat razkladati, kar so rekli moji častiti tovarši, — brez konca in kraja so ravno take nadloge, ki jih trpí ljudstvo v moji domovini. Tudi v Galicii še ni resnica postala enakopravnost narodov in jezikov, po kteri se ima Avstrija v nov in srečen stan preroditi. In to je še posebno žalostno, da to sveto načêlo se še celó zasmehuje, zakaj gola resnica je, da ko je nedavnej nekdo neki okrajni gosposki podal pismo v rusinskem jeziku, se je nosilo to pismo po kancelii okoli, zasmehovalo in zasramovalo. („Res je, res!“ — v središču). Ravno tako, zlasti kar nas Rusine zadeva, žalostno in skor neverjetno je, da uradni nemški časnik že več mescov zoper nas rogovili, nam separatizem in sto druzih grdih rečí očita, zato, ker neprenehoma prosimo in beračimo, naj tudi naš jezik veljá v kancelii. Vse to je resnica, in zato, gospôda, me je v srce zabolelo, ko sem zadnjič (pri Černetovem predlogu) vidil, da ste predlog odbili. Mislim pa, da Vas bo volja, danes to popraviti. Ako danes potrdite predlog častitega mojega tovarša dr. Toman-a, se bo vendar to zgodilo, kar nam unidan, čeravno je bilo le kot želja izrečeno, niste dovoliti hotli. Potem bo pravosodje res v obličji ljudstva kot zastopništvo misel cesarjevih, in sodnije bojo res to, kar bi imele biti in potem bojo tudi naše najviše sodnije sčasoma take, kakor jih želimo. To pa bi bilo žalostno, ako bi mi, kar nas je še Slovanov še v tej zbornici ostalo, da obravnujemo najvažniše dnarstvene zadeve, še tega izprositi ne mogli, kar narodno življenje zahteva. Gospôda! ako presvitli cesar sam, ako vsi cesarjeviči naše preslavne cesarske hiše več jezikov našega cesarstva razumejo in v teh jezikih govorijo z našimi otroci, ki so vojaki: zakaj bi vse gosposke, politične in sodniške, ne ravnale po izgledu cesarjevem in bi z ljudstvom ne govorile tudi v ljudskem jeziku? To mora biti; to je prav po avstrijansko, in ker je ta misel prava avstrijanska misel, zato prosim: glasujte za dr. Toman-ov predlog!“

Govor gosp. K. Deschmann-a.

„Slavna zbornica! Poslanec krajnski gosp. dr. Toman je podpiraje svoj predlog omenil tudi neki detomor. Ta prigodba bi utegnila v tej hiši krivo misel o zverševanji pravosodja na Krajnskem izbuditi. Naj tedaj popravim, kar je dr. Toman o oni prigodbi napčno povedal, ker sem bil pri porotni sodbi v Ljubljani (ako se ne motim leta 1850) kot porotnik pričujoč in se je še dobro spominjam. Ta reč je bila vsa drugač, kakor jo je dr. Toman povedal. — Od vseh straní je sum letel na žensko, da je svoje dete umorila. Zaprli so jo tedaj in jo postavili pred porotno sodbo. Resnično je, da je pri vvodnem preiskovanji uradnik, ki je besede zaslišane ženske v zapisnik zapisal, zlo nemaren bil; al ta uradnik je rojen Krajnec in krajnskega jezika popolnama zmožen. Kar je dr. Toman očitoval, zadeva le nemško besedo, zakaj uradnik je v protokol zapisal: „ich legte mich darauf“ („nato sem se vlegla“), ne pa „ich legte mich auf das Kind“ („na otroka sem se vlegla“), čeravno se je trdilo, da je ženska v svojem domačem jeziku rekla: „na otroka sem se vlegla“. To kaže, da je oni uradnik v nemškem jeziku šušmaril, ne pa, da bi slovenskega jezika ne znal. Porotniki so si bili trdno svesti, da ne smejo na dvomljiv izraz v nemškem zapisniku se zanašati in so besedo „darauf“ (nato) tako vzeli, da se je dekla po porodu vlegla, ter so jo za nedolžno spoznali detomora. Po tem takem ni to resnično, kar je dr. Toman poprej rekel. Časniki so pozneje to reč napak zavili in jo po svojih namerah sprevrgli, tako, da je lansko leto deželna sodnija ljubljanska ta primerljej v uradnem deželnem časniku razjasnila, česar pa menda častiti poslanec krajnski ni bral.

Zastran predloga dr. Tomanovega pa moram reči, da nadušenje njegovo za materni jezik, nadušenje za slovenščino, ktero je častiti poslanec iz Krajnskega že tolikrat v tej hiši razodel, popolnoma spoznavam, vendar mislim, da ta stvar nikakor ni gôdna za razsojo v tej hiši — razsoja namreč: ali je slovenski jezik že pripraven za sodnije, ali so sedanji okoljščine že takošne, da bi se dalo v njem uradovati, to je, da bi se vse slovensko govorilo in pisalo v pisarnicah. Sicer pa moram tudi še to povedati, da sodniške uradnike na Krajnskem živa želja navdaja, kolikor je le mogoče, vstreči pravičnim željam ljudstva. Povem le to, da že več mescov, preden je gospod minister Lasser odgovoril na Černetovo interpelacijo, je ljubljanska deželna sodnija vsled neke slovenske vloge sklenila, da vsaka slovenska vloga se ima sicer nemško rešiti, nemškemu pismu pa vselej tudi slovenska prestava dodati. Potem, kolikor saj jez vem, ni ljubljanski deželni sodnii nobena slovenska vloga več došla. Ali je bilo pozneje slovenskih vlog na kupe, mi ni znano. Prosim, da mi slavna zbornica ne zameri, ako sem jo s tem svojim govorom morebiti preveč nadlegoval. Le v popravo one prigodbe, ki jo je dr. Toman tu naznanje dal, in za čast sodniških uradnikov, sem mislil, da se moram potegniti“.

Konec govora Tomanovega.

Poslanec dr. Toman: „Mojemu predlogu je nasproti govoril sam poslanec iz Krajnskega Deschmann. Jez mu ne bom nič prerekoval; saj tudi ni treba, ker je on pomotrudnje le moj predlog podpiral, ko je djal, da je pomota pri oni porotni sodbi, ki sem jo omenil, izhajala iz tega, ker je bil zapisnik po nemško pisan. Kar je pa rekel gospod dr. Herbst, temu je morda vzrok to, da pisava ni dosti jasna. Nisem hotel izreči misli, ktera je po njegovem mnenju v nji, akoravno mislim, da če se predlog bolj natanko pregleda, bi se že dobile potrebne reči v nji, kterih želí gospod dr. Herbst, ker predlog je ravno to, da za sodniške službe pri viših deželnih, pri kresijskih in pri deželnih sodnijah se volijo in postavljajo, z ozirom na narode taki možje, ki so sicer za službo pripravni, pa znajo tudi narodne jezike. S tem se ravno reče, da, kjer v okraji en jezik nadvladuje, ga morajo znati vsi dotični služabniki, in kjer se govori več jezikov, se morajo naučiti vseh teh. Pa, da ne ostane nobena dvomba in da pridem drugi strani

*

hiše nasproti, hočem izraza „voliti“ in „potrditi“ spremeniti v „postavljati“ in mesto konečnega stavka, ki je bil: „ki so sicer za službo sposobni, in znajo narodni jezik popolnoma“, ker pravi dr. Herbst, da se s tem porazumlja, predlagam ta stavek: „ki so sicer za službo sposobni in znajo jezik dotične sodniške okrajne popolnoma“.

Po tej spremembi, mislim, utegnem predlog toliko bolj priporočati slavni hiši, da ga potrdi, ker se ravno s tem ovrže to, kar očitajo Nenemci nemškemu narodu, da druge zatira, kar pa nikakor ni moja misel. Danes, gospodje moji, ko je nemški narod tukaj po svojih zastopnikih namestovan, bi tako očitanje po pravici zadelo narod. Al jez imam predobro misel o pravičnosti slavne zbornice, da bi se ne nadjal, da bo sprejela predlog moj po tej spremembi“.

Govor gosp. ministra Lasser-ja.

Ko gosp. minister razodene svoje misli o plači nižjih sodniških uradnikov, prestopi k drugemu delu in govori tako-le:

„Tudi druzega dela onega govora nesmem prezreti, ki zadeva uradni jezik in narodnost sploh. Rad priznavam, da je bil glas, s kterim je danes poslanec dr. Toman omenjal naprave, ktere je pravosodno ministerstvo poslednji čas naredilo, in odgovore na dotične interpelacije, bolj miren in meni bolj ugoden kakor uni v poslednji seji. V poslednji seji je dotični govor v meni skrb zbujal, da bo morda utegnil ta ali uni omilovaje ali pa nekako zlobno reči meni, meni, ki sem rekel v začetku iste seje, da nisem porajtal marsikterega pomiselka s stališča pravosodnega ministerstva, da sem na svojo lastno odgovornost, v prid slovanskega jezika kaj ukazal, — da ta ali uni — pravim — mi utegne reči: „Glej, to si si zdaj pridelal!“ Al današnji govor gosp. poslanca dr. Toman-a mi je izgovoril hvalo za dotično naredbo pravosodnega ministerstva. Res je sicer pristavil, da se je prav malo še zgodilo, in še to malo — to je bolj prav za prav vzrok pritožbe — se ne spolnuje.

Zahvaljujem se dr. Toman-u tudi za to malo priznanje. Ako se pa reč res ne spolnuje, morem le izreči, da bo pravosodno ministerstvo, ako po pritožbah ali po neposrednjem naznanjenju zvé, da se tem ukazom od gospósk upor nasproti stavi, da bo, pravim, pravosodno ministerstvo že vedilo, tako upornost zmagati.

Pravilo narodnosti in enakopravnosti je eno najviših pravil vlade avstrijanske; pravim eno najviših, toda ne edino. Tudi gledé uradnega jezika si je ministerstvo prizadevalo in si še vedno prizadeva, temu pravilu zvestemu ostati.

Ne gledé na notranjo službo gospósk, ktero vrediti je tudi notranja zadeva vlade, se ono pravilo ravnopravnosti izvršuje tako, kakor je gospod izvestnik tudi rekel.

Ministerstvo si bo odslej prizadevalo skrbeti, da bo pri vsakem uradu in pri vsaki gosposki ljudém pripušeno in mogoče, svoje zadeve z besedo ali pa pismeno v svojem domačem jeziku razodevati in da bodo iz kancelij njim umljive odpise v tistem jeziku dobivali, v kterem so pismo gospóski podali. To je sploh pot, ktere se bo ministerstvo v vsakem službenem oddelku držalo.

Sicer pa nikakor ne prikrivam, da meni pri uradnem jeziku v prvi vrsti stojí opravljanje službe, v drugi pa jezik.

Priznavam in čislam vsako prizadevanje za omiko in pospešenje jezika. Mislim, da tako prizadevanje toliko več hvale zaslužuje, kolikor bolj zanemarjen, kolikor bolj pokvarjen je kak jezik.

Mislim pa tudi, da bodo tudi tisti gospodje, kteri hodijo po tej poti, ktera je blaga in jo tudi jaz popolnoma priznavam, sami spoznali, da mora pravosodno ministerstvo najprvo na opravljanje službe in še le potem na jezik ozér jemati, ali z drugimi besedami, da naloga ministerstva mora biti, najprvo na to gledati, da se po obstoječih formalnih in materijalnih postavah sodništvo tako urno, tako ugodno, tako dobro, kakor je le mogoče, izvršuje, in da se še le potem in kolikor se to s prvo nalogo sklada, tudi pravilu enakopravnosti deželnega jezika zadostuje. Ne dam si ovreči, da more jezik pri sodnijah le sredstvo za namen, nikakor pa ne biti namen sam. Kakor bi jez tega ne mogel reči, da je prav, ako bi pravosodno ministerstvo kdaj misel obšla, sodni jezik samo za to urediti, da bi se ponemčevalo in potalijančevalo, ravno tako se mi zdi nepristojno, da bi se s sodnim jezikom samo in na prvi stopnji krajnščina, hrvaščina ali češčina razširjevala. Jezik je samo pomoček uradovanju, glavni namen pa je pravosodje.

Obrnem se k predlogu gosp. dr. Toman-a samemu, kteri zahteva, da pri podeljevanju služb naj se gleda na to, da dobivajo uradnije, ktere imajo z ljudstvom opraviti, samo take možé, kteri deželni jezik dobro znajo. O tem moram kaj več spregovoriti, sicer bi utegnilo komu se dozdevati, da je to pravilo, ktero so prvi sprožili gosp. dr. Toman in oni, kteri podpérajo nasvet njegov. Al tega načela se je vlada že odnekdaj držala. V tem že je to načelo zapopadeno, kar sem pred kot občno ravnalo imenoval, in na ktero sem jaz nanašati se že večkrat v tem slavnem zboru priložnost imel. Moram pa spoznati, da se izpeljavi tega pravila nasproti stavijo mnoge težavnosti, in dostikrat je še celó nemogoče, izpeljati ga. Nečem ravno o tem tù omenjati, da gospóski pri razpisu službe ne pridejo vselej čisto verjetne spričevala, ali je tisti, kteri za službo prosi, res tudi zmožen jezika ali ne. Vsi veste, gospodje, da s spričevali se marsikaj dá dokazati, kar pa v resnici ni.

Drugo je, da vlada nima povsod popolnoma pripravnih ljudí pri rokah. V Primorji je posebno taka. V Primorji je treba, da vsaki uradnik je popolnoma kos trem jezikom, nemškemu, talijanskemu in krajnskemu. Razun znanja pravosodnih ali drugih postav od človeka, kteri v državno službo stopi, tudi to vse še tirjati, se pravi veliko terjati; za to se mu pa samo 300 gld. na leto kot pripomoček, in za prvo vslužblje nje 4—500 gld. podá; ta plača vendar ni tako zlo mikavna, da bi bilo mogoče, vsaki čas popolnoma sposobnih uradnikov dobiti.

Vseh tacih težav, prosim gospode, da se tudi spomnijo, kadar se začujejo tožbe tako glasno zoper ravnanje ministerstva. Nemogoče je, kakor je bilo že danes rečeno, za uradništvo nabérati rekrutov, marveč skrbeti moramo, da se nam ponujajo služabniki; dobički pa, ktere jim državna služba ponuja, dandanašnji, zlasti v službi na deželi, niso tako zapeljivi, da bi mogoče bilo, od ponudnikov toliko terjati. V Primorju posebno se res je primerilo in se ni dalo odvrniti, da je prišel kdo v krajnsk okraj za uradnika, kteri je razumel popolnoma nemško in popolnoma talijansko, krajnsko pa le slabo, in da nasproti v talijanskem okraju se primerilo je, da je znal uradnik krajnsko in nemško, bolj slabo pa talijansko. Po tacih praktičnih potih mora uradnik dostikrat samo zato hoditi, da mu je v nižih službah v dotiki z ljudstvom mogoče, se sčasoma naučiti jezika, kterega še ne razume popolnoma. To so premišljevanja celó na drobno; al izgovoriti sem jih moral enkrat za vselej, ker krik zoper ravnanje ministerstva v vseh teh rečeh je res že strašen.

Zadnjič mi bodi dovoljeno še na to tretjo točko obrniti se. V deželah, kjer jezik še ni tako popolnoma omikan, da bi imel razumljive vse tehtnične besede, kterih trja služba, zlasti pravosodna služba, — v deželah tacih — pravim — se današnji dan od uradnika ne more več trjati, kakor da se z ljudstvom more porazumiti, in da se pri vsaki uradnii vsaj eden nahaja, kteri zna pisati razpise v jeziku ljudstvu umljivem. So pa tudi dežele, kjer ta ali uni deželni jezik še ni tako omikan za pismeno uradno službo, in tù ne morem nikakor terjati, da ume popolnoma vsaki uradnik ta novi književni jezik, kteri se še le omikuje. Da v nekterih deželah ljudstvo novejega knjižnega jezika sploh še ne

razume, ima vlada gotove dokaze. Točen dokaz tega je to, kar se je zgodilo z državnim zakonikom, kterega se je v nekterih krajih, kakor na pr. na Štajarskem in na Krajnskem, vendiško in krajnsko ljudstvo branilo, ker tega knjižnega jezika ne ume, in raje si je dalo ta zakonik v nemškem jeziku poslati, ker se vendar v vsaki srenji nahaja ljudí, kteri umejo nemško in prestavijo nemško postavo v krajnski ljudstvu umljivi jezik. („Pravo“ — na levici.) Gospodje! morda bo kdo rekel: „to so uradniki povedali“; jez pa zastavim svojo besedo, da sem to sam na svoje ušesa slišal od županov na Štajarskem in Krajnskem. To vse je iz djanskega in službenega življenja posneto, in prosim Vas to dobro prevdariti, ako se v eno mer toži, da ministerstvo ta ali uni jezik v nemar pušča.

S vsem tem sem hotel le samo dotrditi, da sem pravíloma (v principu) zastopljen z nasvetom poslanca Tomana, ki ga je slavna zbornica tako iskreno podperala; pa tudi, da to je pravilo (načelo), kteremu zadostiti si vlada od nekdaj po svoji dolžnosti in kolikor je moč prizadeva. Jez sam bom tedaj za ta nasvet glasoval“. (Obširni „pravo-klici“.)

(Predlog Tomanov, kar naši braci že vedó, je obveljal.)

Originali iz domačega življenja.

Spisal Val. Zarnik.

Stara pomáhana glava.

(Konec.)

Pri vsem tem je pa Lojze iskren rodoljub, ki nikoli ne trpí, da bi se v njegovi družini pri „črnem jelenu“ nemškutarilo. — „Se ve — pravi večkrat — da neznam prav po „šrifti“, ker sem še po stari sistemi gimnazijo študiral pred letom 1848; al temu vkljub sem z dušo in telesom Slován, ne pa le slavista, ki samo po bukvah brba.“ To je večkrat rekel in dostavil: „Da bi se pa na stare dni na Metelčico spravil, pa ne gré; raje se za sedem semestrov na novo za kitajski ali žapaneški jezik vpišem!“

Ko je bil že šest let na vseučilišču, so ga Nemci in potem tudi njegovi rojaki začeli nazivati: „Bemoostes Haupt!“ Svojim rojakom pa je ojstro prepovedal, da ga naj nikdar noben po nemški ne kliče; če ga že hoče kdo počastiti, naj mu reče: „Stara pomáhana glava!“ Ta želja se mu je tudi spolnila, zakaj ostal je za zmiraj pomahana glava.

Največa komedija je bila, ko je Lojze napravil glasoviti prevod znane nemške študentovske pesmi:

„Ich bin der Fürst von Thoren“ itd.

Žalostno je gledal in poslušal, kako so si Slovenci to pivsko pesem prisvojili in kako so jo le vedno po nemški krožili. V srce ga je poptujevanje domačega duhá peklo, in sklenil jo je posloveniti. Neznano smo se veselili na večer, ko bo Lojze svoj prevod prinesel. Bil je polni kolegij pri „črnem jelenu“. Res jo Lojze izpod suknje na vmazanem papirčku izvleče. Bila je krasna prestava, v taki slovenščini, da bi se še rajnki Knobel v grobu veselja obračal, ko bi jo čul. Al ravno zavoljo tega ni bilo smehu ne konca ne kraja in še tisti večer so jo precej vsi tako znali, da je Lojze rodostno vpil: „Kar vsem bom dal: mit Auszeichnung angeeignet!“

Mislim, da bravcom vstrežem, ako jo tù v izvirnem tekstu povem, kako se glasi.

Eden tovaršev, ki je prvi pivec, na stolu na mizi sedi in poje:

Jez sem pervák vseh norcov,
In pijem le ga s korcov,
Vi drugi pa ste dans prišli
K moji veliki časti.

Vsi drugi tovarši stojé okoli njega, eden mu molí korec piva ali vina, drugi nabasano pipo, tretji pa prižgani fidibus. Vsi pa za odgovor pojó:

Gospod! gospod! Kaj se ti kaže!
Piva, vina vsake baže,
Tobaka in pa fidibus,
Ker fant vsak p'je špiritus.

Pivec na stolu za korec prime in zapoje:

Lovci vi, pripravte se!
Poduksejte vse meželjne! *)
Vi drugi pa suvajte v rog **)
Da se čuje na okrog!

Ko je spil, zapoje:

Kaj mi pomaga ta oblast?
Kaj mi pomaga pivska čast?
Voljno se je iznebim,
In jo J. J. prepustim.

Zdaj gré drug na mizo in se spet to ponavlja, da je prišlo pri vseh na okrog.

Ko je Lojze vidil, kako je njegov prevod popularen postal, mu je veselja srce bolj igralo, kakor da bi bil pri vseh fakultah za dohtarja promoviran.

Po vsem tem bi kdo utegnil uvrstiti Lojzeta med znane stare nemške študente, ki se posebno v Jeni, Tübingen-u, Heidelberg-u itd. nahajajo in ki zgolj s svojimi pripomočki za kratek čas tako dolgo študirajo. Pa pri njem je vse drugače bilo. Revež se celi trdi dan z učenjem malih otrok ukvarja in v začetku vsacega zimskega semestra za trdno sklene, o veliki noči veliki izpit opraviti. Če ga na poti srečaš in vprašaš: „No, Lojze, kdaj bo?“ „O veliki noči na vsako vižo, res je, res je, zdaj je zadnji čas — zadnji čas — se moram trdno poprijeti; sem si že celo omaro foliantov iz knjigarne nanesel.“

Po veliki noči ga vprašaš: „Lojze, kdaj bo?“ „Prihodnjega oktobra na vsako vižo!“

Al velika noč preide, oktober preide; semester za semestrom, leto za letom preteče — al Lojze je še zmiraj — stari Lojze in čedalje bolj obrašča šolski mah staro mu glavo.

Priporočilo novih knjig.

* Gospod C. A. Bakotić, gimnazijalni profesor na Reki, oklicuje novo natoroznansko knjigo, ki po slavni talijanski Cimaovi prestavljena pride v hrvaškem jeziku na svetlo pod naslovom: „Pojavi iz prirode za poúku prostoga naroda.“ Knjiga ta je visoko cenjena zavolj znanstvene tečnosti in popularnega sloga (pisave celó po domače). Celo delo pride v 4 zvezkih na svetlo (vsak zvezek po 4 pôle) in vsak zvezek veljá 40 nov. kr. Delo bo kmali natisnjeno; naj se tedaj podviza z naročilom do gosp. profesorja v Reko, kdor jo želí. Ker nam Slovencom takih knjig zeló zeló manjka, nam bo vrlo dobro došla.

* „Rodinná kronika, obrazkové listy nedělni k zábavě a poučeni“, se imenuje nov nedeljsk časnik, ki za poduk in kratek čas s podobami (obrazki) izhaja v Pragi; vrednik mu je gosp. K. V. Hof, spisujejo ga slavnoznani možaki Čehi; cena po pošti za četrt leta 1 gld. 45 kr., za pol leta 2 gold. 90 kr., za celo leto 5 gold. 80 kr. Prvi list, ki nam je došel, ima jako lepe stvarí.

* „Cvetja iz domačih in tujih logov“, ki ga izdaja prof. Janežič v Celjovcu, je prišel 4. zvezek na svetlo. Obsega zvezek ta konec v listu našem že po veliki svoji vrednosti omenjenega Cegnarjevega prevoda „Vilelma Tella“ in pa začetek prevoda prekrasne narodne pripovedke „Babice“ — obrazi iz življenja na kmetih, ki jo je po češki spisala slavna Božena Nemcova in jo je poslovenil naš Cegnar. — Tako postaja Janežičeva zbirka res čedalje lepše cvetje iz ptujih in domačih logov.

* Bivši namestni profosor ljublj. gimnazije gospod P. žl. Radics začel je v zvezkih izdajati zgodovino kranjske dežele v nemškem jeziku pod naslovom „Geschichte von Krain“. Ein Handbuch von P. v. Radics. Laibach. Verlag von Joh. Giontini. Prišel je na svetlo dosihmal 1.

---

*) V nemškem pomenu: „Philister“.

**) Nemški tekst je: „Ihr andern aber stosst ins Horn“.

zvezek. Prezgodaj bi bilo že zdaj kritikovati delo, to pa že zdaj radi spoznamo, da Radics je prvi nemški pisatelj, ki je zapustil dosihmal zgodovinarjem navadno brezkritično pot in se prijel tiste, ki jo je visokoučeni naš Terstenjak tako dognano za edino pravo dokazal, da le takrat bi môgle njegove priče lažnjive biti, ako bi kdo mogel dokazati, da imena naših gorá, naših rek, naših krajev, naših rodovin itd. niso „monumentum charta et aere perenius“ starodavne naše zgodovine in vse druge cene, kakor to, kar je prej ali poznej ta ali uni pisaril, ki še jezika slovenskega naroda ni umel, pa je vendar zgodovinaril. Radovedni smo, kako bo gosp. Radics dalje se vedel.

Dopisi.

Na Reki 26. majnika. Pred tremi dnevi je dospel le-sem jugoslovanski ljubljenec, preuzvišeni dijakovaški škof gosp. Strosmajer. Pri sv. Matiju slavno sprejet, se je podal v županijo rečansko, in je tamkaj bival. Saboto zjutraj je učilnice obiskal in 5000 gold. za dijake podaril, potem pa celi dan rodoljube sprejemal. Na večer je bila prekrasna bakljada; med bakljado je preuzvišeni ljubljenec navdušeno govoril in naše srca tako ginil, da so tisučerni in tisučerni slava- in živio-klici po celem mestu doneli. — Včeraj je bilo blagoslovljenje nove rečanske zastave na Grobniškem polju, h kteremu je kakih 10000 ljudstva privrelo. Oj velikansko polje! Ti si slovelo v nekdanjih časih, sadaj pa smo tebi postavili veden spomin narodnega načina! — Poštar trobi, — prihodnjič nadalje! Miroslav.

Iz Trsta 24. maja. ψ — Čitalnični odbor je bil našemu slovanskemu društvu 18. dan t. m. zopet napravil kaj vesél i krasen večér. V dvorani: „sala Ara“, prihodnjem čitalničnem stanovanji, smo iméli „besédo“, pri kterej je godel slavni ruski umetnik g. Nikolaj Dmitrijev Svečin. Rimljanove besede: „veni, vidi, vici“ so temu velícemu godcu premalo, ker jih uže rabimo pri vsakej priliki. Heine je rekel za Paganina, čigar učenec je bil g. Svečin, da je dušo hudiču zapisal zato, da bi na vsem svetu najbolj gosti znal. Mi nismo slišali Paganina; al kar se o njem bere in pripoveduje, moramo soditi, da ga res ni še nihče dotékel; toda Paganin je umrl, in za njim so nastopili drugi. Ali Svečin doséga svojega učitelja ali ne, tega tedaj ne vémo; toliko pa je gotovo, da zdaj Svečina noben goslar na zemlji ne dohaja. Njegov duh je v godbi na vse strani popolnoma izobražen; enako lahke so mu klasične, kakor novejše italijanske in francoske skladbe. Igranje mu je tako dovršeno, da poslušavec nikjer ne čuti velike težave, ktero je moral premagati, preden se je tako izuril, in ob enem je tako prvotno, da mu ni treba v strahu biti, da bi ga kdo posnémši mogel prekositi. S to izurjenostjo, v kterej si zastonj išče sebi enacega, druži globok čut: v žalostnih melodijah njegove gosli časi kakor da bi prav zajokale. Svečin je tudi sam skladatelj, zatoraj mnoge kompozicije godé tako popravi, da obudi v poslušavcih take čute, kakoršnih se celó sam skladatelj nikdar nadjal ni. V naši „besedi“ je godel H. Vieuxtemps-ovo fantazijo po snovi iz ruske opere Verstovskega: „Askoldova mogyla“, potem dve ruski narodni: a) „Vniz po matušky po Volgy“, in b): „Dušička devica“; besedo pa je končal z Ernst-ovo: „Carneval de Venise“. Vsa njegova umetnost je čarodejna, posebno pa „Carnevala“; v Trstu še nihče do zdaj ni godel tako, kakor smo ga slišali pri nas. Da je vse strmélo, ko je „po strunah lok gori in doli drvil“, in potem ploskalo, ter godca klicalo na oder, kaj tacega bi se pri tolicem umetniku še ne imelo opominjati, ker se vé samo ob sebi. Enako je bil v javnih igrališčih Tržačane dvakrat navdušil. Ko bi si Vi v Ljubljani kolikaj misliti mogli, kakošna je umetnost tega Slovana, gotovo bi Vam bilo žal, da ga niste slišati mogli. V kratkem času smo se tržaški Slovani veselili dveh genijev slovanske muzike: poprej gospodične Zadrobilkove, zdaj pa Svečina. Na klavir nam je igral tudi Ludvik Breitner, 9 let star učenec g. Ivana Lafont-a. Mlademu umetniku smemo prerokovati veliko bodočnost. Vse se je čudilo čistemu, izurjenemu in jako dovršenemu igranju tega dečka. Ploskanje in klicanje po dokončani igri ni jenjalo, dokler se mladi umetnik ni še enkrat prikazal. Dalje so pod vodbo g. Ivana Piano-ta pevci tržaškega obližja od sv. Ivana péli slovensko: „Hej Slovani“ in srbsko: „Bubanj silno budi“. Tudi njim je grmélo ploskanje. Zadnjo so morali ponoviti. G. Piano je vrlo izuril te kmečke mladenče, in druzim učiteljem dal lep zgled, kako naj bi se tudi oni povsod trudili za razširjevanje slovenskih pesmi; pevcem od sv. Ivana pa gré hvala, ker so se tako iskreno poprijeli domačega petja, da uže pojó skoraj vse med Slovenci navadne slovenske pesmi. Čitalnični pevci so se pod g. Legom bili oglasili v dveh korih: „Kje dom je moj?“ in v: „Rado ide Srbin u vojnike“, pa v Riharjevem četverospevu: „Žalosten glas zvonov“. Po mnozem ploskanji se je moral ponoviti četverospev in zadnji kor. Za koliko truda se ima čitalnica zahvaliti iskrenemu rodoljubu g. Legu, vedó vsi naši družabniki in tudi „Novice“; ali kako neutrudno se vadijo naši pevci, to najbolj mi vémo. Prvák je ostal pa vendar le g. Svečin. Rekli bi, da je nosil zvonec, ko bi nas te beséde ne opominjale debelega, kodrastega, dolgorépega, vitorozega jarca, ki pred ovcami žvenkljáje mastíto koráči na pašo.

Iz Trsta 25. maja. — j — Gosp. H. Freyer-a, ki je vredil ljubljanski muzej in mnogo druzega hvalevrednega o natoroznanstvenih zadevah krajnskih dovršil, ste menda Kranjci že čisto pozabili; naj vam tedaj povem, da tudi tukaj se kot konservator tržaškega Ferd. Maksovega muzeja marljivo obnaša na svojem znanstvenem polji. Priča tega je, da za oskrb naravoslovnih preparatov tržaškega Ferdinand-Maksovega muzeja mu je svetli nadvojvoda Ferdinand Maks podaril drago zlato naprsno buciko, v kteri se v plavem emajlu in brilantih lesketajo črke E. F. M. — gosp. Freyer-u neprecenljivo znamenje visoke častí.

Iz Celovca se piše „Slov. Prijatlu“, da slovenski duh živo klije, slovenska vzajemnost in ljubezen se vnema in slovenska reč veselo napreduje. V Celovcu se je obravnovalo pri deželni sodnii že večkrat vse po slovensko; družba sv. Mohorja narašča od dné do dné. Pa še nekaj posebno veselega in novega vemo. Ni še dolgo, kar so Slovenci na Koroškem za svoje brate na Kranjskem le malo malo marali; dognali so naši zakleti nasprotniki to žalostno reč tako deleč, da so se Slovenci na Koroškem in Kranjskem še pisano gledali. In vendar so le bratje med seboj! Pa zdaj je že vsa druga. Že poprašujejo koroški Slovenci kaj radi, kaka se godi po Kranjskem, kaj počenjajo Kranjci, ali se poganjajo prav možko za naše pravice, za naš mili jezik. Neizrečeno jih je veselilo, ko so slišali, da so prišli Slovenci iz Štajarskega pozdravit svoje brate v Ljubljani, in ko so une dni oznanovale „Novice“, da so prišli Vipavci v Ljubljano, da pozdravijo čitavnico, je šlo to po Koroškem tako naglo, da se po celem Slovenskem od tega pogovarjajo. Povsod se kliče in razlega: Živili Vipavci, — živili g. Grabrijan, g. Koder in g. Ferjančič, zraven pa tudi ljubljanska čitavnica in njeni predsednik. Še za Tržičane zažene se kak „živio“, ker se tudi tam oživlja duh slovenski. Tako se povsod razodeva slovenska vzajemnost in bratovska ljubezen: Slovenci se spoznavljajo, se ljubijo, se bratijo, — duh slovenski živo klije!“

Iz Marburga. Tudi svetli naš knez in škof gospod Slomšek so se podali v Rim k svečanosti binkoštni.

Iz Gradca. *(Zahvalnica.)* Po naših preljubih „Novicah“ sem zvedil, da so mi gospodje izbrani volivci deželnih občin okoli Celja in pridruženih okrajev pri volitvi v štajarski deželni zbor 8. dné maja t. l. dati blagovolili znatno množino 67 glasov, akoravno me ne poznajo osebno. — Iz

globočine svojega srca jim se zahvaljujem za skazano mi veliko zaupanje, ter zagotovljam svoje predrage rojake, da se bodem vedno z njimi poganjal do svojega poslednjega dihljeja za dušno in telesno blagostanje našega slovenskega naroda. Lepa je naša slovenska domovina, torej je lahko ljubiti jo, iskreno in goreče; bistre glavice je podarila Božja previdnost Slovencom, zato bodo sinovi naši sročo doživeli v svojem domu pod častnim žezlom naše presvetle cesarske rodovine, če nismo mi, njihovi očetje, zaspanci bili in (v dušnem smislu) le drugim podnožna podlaga. Ne opešajmo tedaj v blazem početji in skrbimo pred vsem za šole in sopet za šole, za dobre narodne šole in blagoslov Božji bode rosil z visokih nebes na prirodi primeren razvitek našega roda, kterega ne bode zadržalo puhlo sumnjičenje in grdo obrekovanje od naših slepih protivnikov. Z Bogom.

V Gradcu dne 22. maja 1862. Dr. J. R. Razlag.

— Prvih 10 pôl „Slov. Pravnika“ pride gotovo prihodnji mesec na svetlo.

Iz Wildonske okolice. ♉ Moj poklic večkrat térja mojo nazočnost v Gradcu. Veselje je veliko, kadar spet se pogovarjam z dragimi prijatli, kadar si priobčujemo svoje dela, svoje misli in čuti. Pa še veče veselje nas je obšlo, ko se nam pridružijo gosp. Jug, Ročički fajmošter v gostivnici k cesarski kroni. Domači pogovori v ptujem mestu so kaj vredni. Razgrevale so nam navdušene srca domoljubne besede gospodove. Govorili smo o raznih zadevah; posebno nas je veselilo slišati, kako krepko se obnaša celjska čitavnica. Kadar človeka vse zunanje močí zapustijo, kadar svojo nesrečo spoznavati začne, tadaj se še včasi ojači in začne delati in izobraževati se sam sebe. Pa to je težko, toraj redko. Tudi tadaj je še treba, da nekteri možje ustanejo, ki spodbujajo svoj narod, da se življenja svojega zavé. „Novice“ nam kažejo, da živimo že dolgo časa, na obilih čitavnicah mile Slovenije pa vidimo, da živimo. Mi Slovenci, pravijo naši sosedje, že imamo saj vkoreninjen pravopis. Pa kako da ne, ker smo skoraj le slovničarji, in smo toraj le od zadi začeli delati. Vendar še slovničanja ni konca ne kraja in ga tudi ne bo nikoli. Tako smo se tudi mi pri pogovoru zmotili na to polje, pa o razpravku mislim nismo se motili. Zvedili smo od čast. gosp. Juga dobro, etimologično pisavo imena Žolcpah, Sočava itd. Ker smo v „Novicah“ onikrat o teh planinah brali, nas je še bolj mikala ta drobtinica. Tam gor na planinah namreč govorijo prosti kmetje „v Sospah“ ali „v Sosipah“. To je po naravi pomen in naravna pisava onih planin, v kterih je toliko sosipov (ali pokvarjeno: zasipov). Nemec se vé da ni vedel, kaj je „Sospah, Zaspah“, toraj kar preobrobi „Sulzbach“ brez vsega razloga in nemški Slovenec se je od njega tudi nekaj naučil. Mi pa hočemo čast. gospodu na hvalo prihodnjič pisati: „v Sosipah“. Tudi na Gorenskem je nek več krajev, kterim se veli: „v Sosipah“. — Vidimo tudi, da je predlog so se čist ohranil, kakor Slovenec na planini, ki ga govori. Paziti moramo toraj, da v drugih složenih besedah ne rabimo „za“ namesto „so“, post. sostaviti, loči se jako od zastaviti; zagnati, sognati; zarod, sorod itd. — Gradčani zlo tožijo v samostalnih dunajskih časnikih, da nimajo pravega časnika v glavnem štajarskem mestu.„ Tagespošta“ se že preveč maja in loví se kolikor more, da še le na suhem ostane. V uvodnih spisih le sama sebi lomata, ker logike nima; tudi le edino to prekuhava, kar je slišala od ministra. Le včasi še prinese kak originalni dopis, ki se je gotovo v Ljubljani rodil. Le z obrekovanjem še misli potolažiti svoje čitatelje. Zato ji damo nemško besedo na premislek, ker slovenske ne razume:

„Wenn Dich die Lästerzunge sticht,
So lass Dir dies zum Troste sagen:
Die schlecht'sten Früchte sind es nicht,
Woran die Wespen nagen.“

Od sv. Trojice na Štajarskem 17. maja. J. Z. — Ni res, kar nemškutarji pravijo, da slovenski jezik ni za uradnije, zakaj se pa iz kancelije rogatčke slovenske pisma dajajo, pa vse dobro. Zakaj pa na Hrvaškem se pri sodnijah vse po domače govori in piše, in švabske besede se gospodje govoriti ogibujejo. Tudi nemškutarji nas proti Hrvatom hujskajo in pravijo, da nočemo ž njimi potegniti. Pa kako sem se začudil, ko sem bil 14. dné t. m. pri sodnii v Pregradu na Hrvaškem; bal sem se, da bi pravde ne zgubil, akoravno pravične, ker jaz sem Štajarc, moj protivnik pa Hrvat, pa še advokat. Pa vse je bilo drugače. Gospodje so priljudni možje in dobrega srca, nas Štajarce, ker smo jim bratje po rodu, radi imajo in nam pomagajo kolikor je po pravici. Ni treba se nam bati s Hrvatom kupčevati ali barantati, ker so pošteni ljudje kakor mi Štajarci. Posebno pa moram še pohvaliti domorodca, iskrenega Slovenca, gospoda žl. Halperja, sodnika v Pregradu; on je priljuden, pravičen in moder mož, mož žlahnega srca, ki za svoje ljudí lepo skrbí in jih zagovarja, pa tudi ptujcu krivice ne dela. Bog Vam ga ohrani, dragi bratje Hrvatje še dolgo dolgo let. Slava mu!

Na Jezeru pri Cerknici 22. maja. — Še nam je v živem spominu lanska suša, ktera nam je žugala vse pridelke skorej popolnoma končati. Milo je bilo gledati, kako so hodile dan na dan procesije zdaj v to zdaj v uno cerkev. S kako milim petjem in s koliko gorečimi molitvami so ljudje, preboječi se grozne lakote, Boga prosili in molili, naj bi se nas usmilil in pomočil z dežjem toliko potrebno zemljo. Al kdo je vedil Božjo skrito modrost? Vsak je mislil, da nam Bog jemlje živež, pa nam ga je dajal, zakaj ko je imelo konec biti vse fruge, je nam dal Bog dežja, da ste bile pšenica in rež še dosti lepe. Ječmen, oves, proso in fižol je bil skoraj na pol poškodovan po suši, krompirja in repe so pa ljudje obilo in zdrave pridelali. V lanski veliki suši sem pa jaz ljudi tolažil, razodevaje jim svoje misli, tako-le: Zdi se mi, da nam bo ta suša več dala, kakor pa vzela. Vprašan: kako to? sem jim odgovarjal: Veste, da je bilo letos kebrovo leto, in da so kebri ustanovili novo zalego. Vsak vé lahko iz skušnje, da se izvalé iz te zalege majhni črviči, ki prec potrebujejo živeža. Tedaj pridejo k vrhu zemlje iskaje si živeža in pokončujejo tako zelišče in poljske pridelke. V tej suši pa so dobivali le spečenino za svoj živež. Ako so prišli k vrhu, jih je vročina umorila; ako pa niso mogli k vrhu, so lakote poginili, in le malo se jih bo ohranilo. Tako sem si mislil in nisem se goljufal. Zdaj se je pokazala potrjena moja misel. Komaj četrti del desetine je letos črva, kakor bi ga bilo, ako bi ga ne bila suša pokončala. In kaj pa še? Ali ne bo morebiti tudi krompir bolj zdrav, ker je bila zemlja vsa prepečena in tista krompirjeva bolezen iz nje potegnjena? Vsaj preteklo leto je bil pri nas popolnoma zdrav, in če bo še letos, bo morebiti krompirjeve bolezni za vselej konec. Ali bi ne bilo dobro, ako bi mi vsi skupaj Boga hvalili za tak dober dar, ki nam je pokazal, da kjer je nadloga najhuja, je Božja pomoč najbližej in da On pomaga tem, ki ga v resnici prosijo. Ker pa kebrovo leto ni povsod hkrat, morebiti drugod starih črvov ni pomorila suša, ker so bili že bolj močni in so se, akoravno le težko, vendar še pri življenji ohranili v lanski suši. Kar sem tukaj govoril, veljá samo od naših krajev, od drugod meni ni znano. — Letošnja letina kaže tudi prav lepo. Veselje je gledati ozimine in jare žita. Ako nas Bog obvarje vprihodnje kacih uim, se nam je nadjati lepih pridelkov. Le jezero naše je za sedanji čas preveliko, ker je vse zanemarjeno! Požiravniki so vsi zaprti in zatlačeni s plavjem in drugo šaro, zato odteka voda tako počasi. O, ko bi se struga po jezeru ravnala, ko bi se požiravniki iztrebili in bolj prostorni naredili, neprecenljiva dobrota bi bilo to za naše kraje! Pa ker so nam gospod okrajni poglavar v Planini svojo pomoč pri tem delu obljubili, nočem

za zdaj več od tega pisati. Nadjamo se, da bojo mož beseda. Z Bogom! Gregor Kebe.

S hribov 22. maja. * Da sta Črne in Toman unidan v državnem zboru le čisto resnico govorila, zamorem tudi jez dokazati. Poglejte! še sedaj (jez bi tega ne bil verjel, ako bi se mi te dni ne bilo samemu primerilo), še sedaj, vkljub vsem cesarskim patentom in ministerskim ukazom, se ne manjka po nekterih uradnijah tacih nasprotnikov, ki se slovenskim pismom in vlogam s skup strnjenimi glavami posmehujejo in zaničljivo muzajo, ter še stvari, ki so jim bolj znane, kot španjske vasí, s svojimi strupenimi jeziki pikajo Kdo bi v sedanji dobi kakemu davkarju v slovenskih krajih ne zameril, ki še ne vé, kaj je „pobotni list“? Ne mislite, da to je izmišljena reč; imam pričo v rokah, in uradnika danes še ne imenujem očitno, ker mislim, da v drugo se bo bolj pametno obnašal. Kdo bi mu te tolikanj zadolžene nevednosti v greh ne štel, da se nad latinskimi mesečnimi imeni spodtika, in vsled tega svojo nevednost druzim očita? Saj vendar že vsak priprosti kmet, kteri je le kterikrat „Novice“ ali „pratiko“ v roko vzel, dobro vé, da smo si v dovzemi latinskih mesečnih imen že zdavnej saj večina edini, in mislim, da smo se jih z ravno tako pravico poprijeli, s kakoršno so se jih bili Nemci polastili. Kdor že toraj kritikuje, naj bi že vsaj tako deleč pred sé vidil, kakor s pedanjem seže, da bi se mu iz njegovih možgan take „modrice“ ne rodile. Potlej res ni čuda, da kmet sam slovenskemu pismu ne verjame, vidši, da se mu njegov jezik pri gosposki še vedno zasmehuje. Kaj pa da potem lahko po svetu trobite: „Bisher hat sich noch keine Nothwendigkeit einer Einführung der slovenischen Sprache in die k. k. Aemter, wie dies einige phantastische Köpfe meinen, herausgestellt“ — ali „ich halte die Sache nicht spruchreif in diesem Hause“, kakor je gospod Deschmann jo unidan zakrožil. Toda, če bomo vaše sodbe v tem čakali, bomo poprej pričakali jutra sodnega dné. Ako bi pa temu tudi v resnici tako bilo, vprašajte se: „Kdo je tega kriv?“ Gotovo mora vsakemu pravico in resnico ljubijočemu vest reči, da noben drug ne, kakor tisti, ki imajo svojo nemško kulturo za Boga, in svoj stari šlendrijan za molika. Nikarte misliti, če se je ponemčevanje v kancelijah popolnoma vdomačilo, da se je enako tudi po slovenskih kočah izpred praga že za mizo vrinilo, da se mu vsaki večer rožnikranc moli, ali pa, da nas je domačine že zlo k čelešniku pregnalo. Nehajte že vendar s svojo edino zveličavno kulturo blesti, kakor da bi bila starašina na naši svatovščini! Nikar se ne ponašajte, kakor bi jo bila naša stara mati Slava za zeta svoji mladi, zali hčerki vzela! Kakega boječega zajca sicer utegnete s tem prepoditi, nikakor pa srčnih možakov ne odgnati, še manj premagati. Sapienti sat! — Mi pa, bratje moji po Slovenskem, pokažimo tem gospodom, da nas njih posmehovanje in njih zabavljice nič ne prestrašijo, in nas s tem orodjem kratkimalo ne bodo v kozji rog vgnali! Kar je minister 17. maja za pravice domačega jezika v sodnijah v državnem zboru govoril, smo si zapisali dobro v spomin; ne bomo pozabili njegovih besed, ko je rekel: „Če bo ministerstvo pravosodja na poti postavne pritožbe ali pa naravnost zvedilo, da se zoper ministerski ukaz kakorkoli kak uradnik upira, bo ministerstvo ta upor že vedilo premagati. Ravnopravnost vsem narodom je ena najviših pravil avstrijanske vlade“. — Te besede so tolažba dosihmal nemilo preganjanemu jeziku našemu! Za gospode davkarje pa je že pred ministerstvo dnarstva oster ukaz dalo. Kjer gré tedaj za obveljavo naših slovesno nam zagotovljenih pravíc, se moremo sedaj brez strahú oglasiti in pritožiti, da slavno ministerstvo „breche den Widerstand“.

Iz Gorenskega 20. maja. J. B-r. — Naj dodam tudi jez, prosti kmetovavec, kakošne zmote nam delajo pisma, ki jih v kancelijah naših napravljajo v nemškem jeziku. Neki oče je vsaki svoji hčeri, ko je najstarišo na dom omožil, iz svojega grunta izgovoril 300 gold. Izročivno (čezdajansko) pismo v nemškem jeziku narejeno je pa napačno govorilo od 300 gold. za vse, tedaj eni le 100 gold.; kar se je pa še le zvedilo potem, ko je prišlo pri gosposki v obravnavo, ko je mož prve sestre umrl. Lejte! kaj je tega treba, ko bi se nam delale pisma v domačem jeziku!

Iz Krope na Gorenskem 20. maja. Mnogokrat ste nam ljube „Novice“ že naznanile v dopisih iz enega ali druzega kraja, kakošna rodoljubnost navdaja srca Slovencov v tej ali uni občini za omiko in obveljavo našega milega maternega jezika, se posebno oziraje na eno ali drugo osebo. Dovolite mi, da nekoliko tudi iz naše občine o teh zadevah — v dokaz vsem dragim bravcom „Novic“ povem — da tudi pri nas še kter rodoljub živí. Da smo pri nas vsi slovenske matere, tega mi ni treba dokazovati — da se pa tudi naš mili materni jezik čedalje bolj omikuje, to je želja in dolžnost naša in vsakega rodoljuba. Tako je med množico rodoljubov tudi naš šolski učitelj gosp. Martin Zarnik prav izvrsten Slovenec in srčen rodoljub, ker si brez uspeha prizadeva, posebno šolsko mladino v maternem jeziku izobraziti; čeravno kakor slišim, so nekteri poptujčeni Slovenci zoper to, kar je edino pravo v ljudskih šolah, ako hočejo kaj téka imeti, ne pa le na videz nekega lišpa. Prepričal sem se veselega srca, kako lep sad rodí njegov trud: slišal sem šolskega fantiča, kako gladko je bral sostavke iz „Novic“ brez pomote, pa zraven tudi skoraj vsako besedo razumel. To naj bo ne le nasprotnikom naših svetih pravic, temuč vsem učiteljem v izgled in posnemanje, da bomo tudi njim ravno tako kakor našemu gospodu M. Zarnik-u zamogli reči: Hvala Vam za Vaš trud, in vsakemu, kteremu hvala gré! Z Bogom. J. V. Z....

Iz Gorenskega 24. maja. ** V Radoljci se je ustanovila čitavnica, ktere namen so po §. 1. njenih pravil petje, branje časnikov, besede, igre, ples. Pravila so slavni deželni vladi že predložile se v potrjenje. Nadjati se je, da bo družtvu veliko udov iz okolice radoljške pristopilo in se tako tovaršljivi duh, kteri se tukaj še milo pogreša, po pevski družbici in besedah se nekoliko zbudil. Veseli so se udeležili te naprave vsi pošteni možaki, in le malokterim je slama v glavi ali trn v pêti, ki še zmiraj mislijo, da domači ne morejo domá biti na domači zemlji brez „Hintergedanken“! — Z domačim jezikom gre od dné do dné malo po malo pri tukajšni c. k. gospóski bolje in sodnii gré čast, da slovenske vloge dosti razumljivo rešuje. — V binkoštnih praznikih, kakor slišimo, pride veliko nemških pevcov iz Ljubljane, iz Celjovca in še druzih krajev v Tržič; pravijo, da tržiški g. Pogačnik v Tržiču in ljubljanski dr. Käsbacher sta ta pevski shod aranžirala. Ker ima vsak človek svoj prav in ker ima v svobodni ustavni državi vsak pravico, se na postavni poti vêsti po svoje, Tržičanom tudi nihče ne bo zameril, ako v binkoštih razpnejo — črno-rudeče-zlatorumeno zastavo. — Nek Tržičan nam je unidan tudi neko čisto novo novico razodel, da kmali 40.000 gold. bo skupaj, da se bo s tem dnarjem začel nov „krajnsk“ časnik, s kterim bojo vsi tako imenovani „Slovenci“ dobili „eine grosse Batschen“ — kakor je rekel. Vrednika tudi že imajo, ki bo drugi češki „Krasa“. Tega časnika, ki bo vse „Hintergedanken“ slovenske „propagande“ svetu odkrival, se bo dajalo po troje iztisov vsaki srenji zastonj. To nam je prevesela novica, da se število časnikov pomnoží; opozicija mora biti; brez nje ni ne življenja ne napredka. Zato mi je ta novica najljubša, kar sem jih dosihmal od Tržičanov slišal. Željno pričakujemo „krajnskega varha“, zlasti če nam ga bojo zastonj dajali in morebiti še desetico povrh za vsaki list, da ga beremo.

Iz Železnikov 25. maja. — Kar se tiče zdravja v našem kraji, se letos nič kaj ne moremo hvaliti. Koze so napadale celo spomlad izprva odrašene in zdaj posebno

otroci veliko pred njimi trpijo. Zraven te nadloge pritepla se je poslednje dni še neka druga bolezen, ki je nekaka zmes škarlatice z vročnico. — Akoravno je bolezen nekoliko tudi po ravninah, je zlasti huda v visoko ležeči fari v Dražgošah, kjer jih je uni teden hipoma več za njo umrlo, in so imeli ob enem 39 bolnikov. Na čast kantonski naši gosposki moramo reči, da je urno to nadlogo v svojo skrb vzela, pa prišel je celó iz Ljubljane gosp. deželni zdravniški svetovavec g. dr. Šrot in nam s tem pokazal, da tudi sl. vlada nas v ti nadlogi ni pozabila. — Te dni vendar ljudje manj mrjó, zato upamo, da bo Bog to silo prikratil. Zdaj pa še nekaj smešnega iz natoroznanstva, kar se ne sliši vsaki čas. Te dni je pripeljala tukaj domača zajka (Kaninche) svoje mladiče na dan; bile so belkaste — podgane.*) Posebni sejm so otroci imeli okol čudne čedice, ktera razun matere ni bila za drugo, kakor za v vodo. — Zdravo! Jož. Levičnik.

Iz Gorice na Dolenskem 18. maja. Res je bilo groza gledati po nogradih, ko je po nesrečnem mrazu p. m. bilo vse suho; zdaj pa, hvala Bogu! se je spet vse lepo ozelenilo in grojzdja še skor več kaže kakor ga je bilo poprej. Letos pač dosti očitno vidimo, kako nam vsegamogočni Bog lahko vzame pa sopet dá. Pa tudi druga letina prav lepo kaže, ako je ne zadene kakošna nesreča pozneje. Res, če bi bile še kake dve leti takošne kakor je bilo lansko, ne bi bil mogel revni kmet več izhajati, ker se je že zdaj toliko zadolžil, da bo težko poravnal. Hvala Bogu! tudi pijanci so pri nas enmalo ponehali piti, pa ne vem, ali zato, ker so se bili mraza ostrašili ali ker jim je dnarjev zmanjkalo. Tudi ne vem, če so se ženske s svojo baretijo z žganim vinom za zmiraj odvadile ali samo za zdaj, ker žita nimajo? Saj zdaj ne vidim tolikrat nositi iz vasi žakelj za žakljem, kakor lansko leto; mislim, da tistega tudi zdaj manjka pri njih hišah. Ker so take gospodinje, da rade žgano vino pijejo, so pač preubogi gospodarji, *ker jim pod streho toča bije.*

Jože Barbič, kmet.

Iz Ljubljane. V zborih pravoznanskega družtva 9. in 16. t. m. je družtveni tajnik g. dr. E. H. Costa naznanil, da družtvo v zamenjo svojega časnika dobiva že 12 pravoznanskih in političkih listov. Prebral je tudi lepo slovensko pismo, katero je vrednik celovškega časnika „Stimmen aus Innerösterreich“ častiti gospod Einspieler 24. p. m. družtvu pisal, in se tako-le glasi:

„Slavno družtvo! Vaše slavno družtvo, imenovano: „Juristische Gesellschaft in Laibach“ je za nas Slovence kaj imenitno. Slovencov prva naloga in dolžnost je, naj skrbimo, da se vednosti in znanosti med nami na vse strani razširjajo. „Wissenschaft ist Macht“, tega ne smemo nikoli pozabiti. Zatoraj tudi Tebe, slavno družtvo! lepo in srčno prosim, da za omiko in napredovanje slovenskega naroda in jezika po svoji moči skrbiš; združene moči in sile veliko premorejo! V znamenje svojega spoštovanja pošljem vse zvezke „Stimmen aus Innerösterreich“, in obljubim, jih zanaprej po pošti pošiljati. Pa tudi prosim, naj mi slavno družtvo 2. in 3. zvezek „Mittheilungen“ pošlje in tudi v zamenjo zanaprej pošiljati blagovoli. Bog daj družtvu srečo in blagoslov!“

Se ve, da je družtvo gosp. Einspielerju tudi v našem maternem jeziku odgovorilo. — Po predlogu tajnika je zbor sklenil, naročiti občni državni zakonik in zapisnike državnega zbora, in kupiti nekoliko pravoslovnih knjig. — Gospod advokat dr. Zupan je naznanil prav zanimiv pravden primerlej, namreč: „ali ima nezakonsk otrok pravico, svoj živež ugotoviti v konkurzni obravnavi ali ne?“ O tem se je dolgo besedovalo. — Gospod vitez Fritsch je razločno govoril „o rudarjenju na Krajnskem“ in živo dokazal, kako potrebno je, naše rudarije podpirati. Kaj si pa imamo od nove rudarske desetine nadjati, se vidi iz tega, da od 541 rudosledb je bilo na Krajnskem do 1. majnka že 358 opuščenih, in namesto pričakovanih 10580 gold. bo desetina samo 3420 gold. ali še manj znesla. Gosp. Fritschov govor je zelo dopadel vsemu zboru. — Njemu se pridruživši je tajnik kupčijske zbornice g. dr. Uranitsch govoril „o krajnski obrtnosti“ in dokazal, da na Krajnskem nimamo druge važne obrtnosti, kot samo rudarijo.*) — Na zadnje je gospod finančni svetovavec dr. žl. Kaltenegger naznanil, kaj je v zboru 15. aprila o zadevi rud. desetine izvoljeni odsek sklenil. Večina odseka je nasvetovala, naj se gosp. Fritschovi govori v imenu družtva predložijo kupčijski zbornici in pa deželnemu odboru; majnšina odseka pa je nasvetovala, te govore predložiti samo kupčijski zbornici, in sicer ne v imenu družtva, ampak le kot privatne misli Fritschove. Po dolgem besedovanji je zbor z večino enega glasa potrdil predlog majnšine odsekove. —

— V četrtek popoldne ob 6. uri so se prevzvišeni škof diakovaški gg. Štrossmajer iz Dunaja pridši skozi Ljubljano na Reko peljali z brzovlakom na železnici. Nenadoma se je prevesela novica zvedila komaj eno uro pred, in še to ne za gotovo, da grejo slavni škof skozi Ljubljano. V naglici se zberó saj trije odborniki čitavnice in hitijo na kolodvor poklonit se jim spodobno in zahvalit ponižno za veliko podporo, ki so jo pri ustanovljenji milostljivo naklonili čitavnici, pa sicer tudi za njih blagosrčnost, s ktero so v 1. pomnoženem državnem zboru prvi povzdignili glas za slovenski narod. Preuzvišeni škof so tako ljubeznjivo se pogovarjali z odborniki, da vsem so srca veselja igrale; al — 5 minut brž priteče in brzovlak je peljal mecena našega naprej v Reko: hvaležni slava-klici so jih spremili na odhodu.

— Gosp. Miroslav Vilhar, ki ga je na prijazno povabilo sl. reške županije čitavnica naša izvolila za namestnika svojega pri svečanosti posvečenja zastave županije reške, se je v petek podal v Reko in nam bo popisal slovesnost ondašnjo.

— Naš domači polk (regiment Hohenlohe), ki ga že veliko let ni bilo domá, in je med tem času po svetu marsikaj skusil pa povsod potrdil starodavno svoje slavno ime, pride jutri v četrtek in pojutranjim v petek po železnici iz Laškega v Ljubljano. Mestni gospod župan je skrbel, da se bo rojakom našim djansko pokazalo, da smo res veseli njihovega prihoda.

Iz Ljubljane. *(Pobérki iz raznih časnikov.)* Gosp. Issleib je v „Laibacherci“ odgovoril na naše undanje odprto pismo; al od vsega tega, kar smo očitali o nesposobnem njegovem vredovanji „Laibacharce“ in pa o pisarstvu „Tagespoštnem“, „Triesterćnem“ itd. ni črhnil ne besede. Od tega vzamemo „akt“, kakor Nemec pravi. Namesto vsega tega pa je otrobe vezal o „Kalabu“, čeravno dobro vé, koliko ga doletuje od tistih 1800 gold., ki smo jih brali za podporo „Laib.“ v zapisniku stroškov državnih, ki jih je unidan državni zbor v presojo dobil, in kterih poplačevanje se posredno nabera le iz deželnih denarjev. Naše poštene besede o obletnici februarski je lažnjivo zavil na 20. oktober, od kterega v celem našem sostavku ne besedice ni stalo; rekli smo le, da nad semenom more še le tedaj veselje biti, kadar rodí obilen sad. Ko naposled svetlega našega kneza in škofa pod svoje krilo jemlje, za ktero ljubezen mu bojo knez javalne hvaležni, ker jim je menda še predobro v spominu, kar je Janus letošnjega mesca svečana v „Triesterci“, nekako bolj od strane pa tudi v „Laibacherci“ pisal, napade potem razžaljivo v celi domovini svoji visoko spoštovanega in tudi državnem zboru cenjenega gosp. Černeta, bistroumnega in poštenega

*) Res smešnica! So li bili mladiči podgane? In če so bile, jim je li bila zajka mati? Vred.

*) Kaj pa sitarija, od ktere same veliko veliko družín blizo Kranja živi in ktere predelki grejo deleč po svetu? Vr.

možaka, kteremu nekteri le to v greh štejo, da resnico, iz čiste ljubezni do domovine in Avstrije, ne pa iz kake skrite zlobnosti, naravnost pred svetom izgovarja ne potresaje je s cukrom. H koncu svojega spisa jemlje še od nas slovó, rekši, da nas ne šteje med „Parvenu's der Intelligenz“, ktere je gospod Černe v svojem govoru omenil. Mi bi si v strašno nesrečo šteli, ako bi nas dr. Issleib stavil v svojo „Wallhallo!“ — „Triesterca“ nam je v nedeljo napravila spet zlatega denarja vredno smešnico, za ktero smo ji res iz srca hvaležni, ker pisač ni spoznal, kako kolosalen „testimonium paupertatis“ je ravno sam sebi napisal. Neko knjižico, v kteri so pravíla za vaje vojaške nemško in slovensko pisane pod naslovom: „Regeln für den Mannschaftsdienst. 1861“ zasmehuje zavoljo slovenske prestave 51 imen, ki jih je izpisal v „Triest.“ Uboga „Triesterca“, da imaš že toliko praznega papirja! Res je v tej prestavi prava „krajnska špraha“, in sliši se, da je one „regelce“ (po slov. „pravíla“) nek prestavil tisti mož, kteri pri Lozarji včasih daje „vorlesung-e“ v „krajnski šprahi“, in da je pomagal mu neki možiček, kteri v veseli družbici rad kamničke stavi, zraven pa lomi „krajnsko špraho“. Pa naj je prestavljavec one knjižice kdorkoli, slabeje je ni prestavil, če tudi „Zimmermann-u“ pravi „cimperman“, kakor tisti, ki je besede Arestant, Commandant, desertiren, Invalid, Inventar, Inspection, Marsch, Militär, Nummer, Person, Signal, Student, Visitation itd. postavil v nemški slovnik, čeravno niso nemške; če pa sme Nemec rabiti te besede za svoje, jih tudi Kranjec sme za svoje: oba sta jih ukradla, le s tem razločkom, da slovenski jezik ima dobre besede če ne za vse, saj za veliko onih imen, ki jih „krajnska špraha“ ne pozna; arestant ji je jetnik, Comandant poveljnik, desertiren pobegniti, Person oseba itd. itd. Zato je celó abotno, da kdo zasmehovaje drug jezik le svojega po glavi tepe! Koliko pa dopisún „Triest.“ od slovenske literature vé, je ogromno pokazal na koncu svoje pisarije rekši: „wir sind neugierig auf die juristische Terminologie, falls das bürgl. Gesetzbuch, die Strafprozessordnung u. s. w. übersetzt werden, was doch einmal geschehen muss.“ Vse to imamo že davnej, kar mili nam prijatel danes želí, „dass es doch einmal geschehen muss!“ In ni davnej, kar je v svojem listu imel, da pri slovesnosti za „občni drž. zakonik“ je ležal slovenski zakonik pred Dolinarjevo podobo! Zdaj pa recite, da „Triest.“ dopisún ni modra glava — „oder was“. — Enako, pa še grjo laž kokor „Presse“ unidan je te dni „Gegenwart“ prinesla o „Torbici“ po „Gracarci“, iz ktere celó novo novico pozvedamo, da g. Nečasek je rodil „Torbico“ in da en vrednik je že iz šole ostal, drugi pa drugi klas dobil in štipendijo zgubil, ki je — nikoli ni imel. Vse od konca do kraja je laž.

— Dopis s Pivke v poslednji „Danici“ našteva starodavne bolnišnice na Kranjskem ter pripoveduje, da Ljubljana je imela siromašnico že l. 1041, in bolnišnico l. 1345, po kteri se še zdaj imenujejo špitalske ulice in most; v Špitaliču je bila bolnišnica l. 1229, v Kamniku l. 1232, v Kranji pred l. 1485, v Novem mestu pred l. 1490, v Metliki leta 1493, v Loki l. 1547, v Kerškem l. 1689. Hiše in zemljiša teh bolnišnic so se pred koncom 18. stoletja večidel poprodale, denarji naložili na obrest, bolniki in reveži dobivajo darove na roke, strežbe pa vendar nimajo.

Novičar iz domačih in ptujih dežel.

Važneje novice preteklega tedna so: Državni zbor v zbornici poslancov, ko je o dodatku k kazenski postavi zavrgel dva po zbornici gospôski premenjena stavka in sprejel le enega popolnoma, druzega pa deloma, je pretekli teden dalje presojal stroške državnega ministerstva za letošnje leto. Stroške za celo politično upravništvo je ministerstvo postavilo za dežele razun Ogerskega, Erdeljskega in Hrvaškega na 30 milijonov 759.296 gold., za Ogersko na 10 milij. 1300 gold., za Erdeljsko 2 milijona 400.600 gold., za Hrvaško-slavonsko 1 milijon in 560.600 gold., — v vsem skupaj tedaj na 44 milijonov in 721.696 gold., — tedaj za 2 milij. 565.230 gold. manj kot lani. Stroške za državni zbor je zbornica potrdila na 434.835 gold. za zbornico poslancov, na 17.902 gold. pa za zbornico gospôsko. O stroških za poglavarstvo žandarmerije z 53.915 gold. se je vnelo obširno pretresovanje, ktero je dokazovalo, da žandarmarija ni tako vredjena kakor bi imela biti; žandar ne sme biti vojaški, ampak kantonski gosposki podložen itd. Stroški za dunajsko akademijo znanstev z 63.000 gold. in za zemljoznansko državno napravo z 37.800 gold., so bili brez ugovora sprejeti. Pri stroških za politične gosposke po deželah poprime gospod dr. Toman besedo in vseskozi iskreni branitelj národnih pravíc s prepričavnim govorom nasvetuje, naj zbornica kakor pri sodnijah tako tudi pri političnih kantonskih gosposkah zahtevanje izreče, da se bojo tudi pri teh uradnijah le takim uradnikom službe dajale, kteri zraven vse druge sposobnosti tudi jezik tistega okraja popolnoma znajo, v kterem služijo. Gospod Mogielnicki, fajmošter iz Galicije, dr. Tomana krepko podpira iz skušinj domovine svoje in pravi, da zavolj vedno nepremakljive zvestobe do cesarja bi vendar slovanski narod ne smel toliko trpeti kakor trpi, da še njegov jezik ne veljá v kancelijah. Tomanov predlog je bil potrjen in tako je spet eno pravico več dobil naš jezik v očitnem življenju. Po tem so bili stroški za politične gosposke brez ugovora sprejeti: za Štajarsko z 177.263 gold., za Koroško z 243.356 gold., za Krajnsko z 360.502 gold., za Primorsko z 397.084 gold. itd., — v vsem skupaj za politično upravništvo z 11 milijoni 317.419 gold. — Pri stroških za deželne zbore in odbore se je potegnil dr. Toman za nekdanje premoženje krajnskih stanov, ktero se jim je leta 1814 vzelo; ker pa je minister Lasser rekel, da to je stvar deželnih zborov, je dr. Toman odstopil od svojega predloga. Pri stroških za bolnišnice, nornišnice, porodne hiše in hiše najdenih otrok so se zastopniki dunajski (Kuranda, Mühlfeld itd.) vlekli, naj vse dežele doplačujejo dunajski nornišnici, porodnišnici itd., al ni jim obveljalo, ker pravično je, da vsaka dežela skrbi zase in da, kakor je dr. Herbst rekel, lačna vrana ne pita site. — Vredniki dunajskih časnikov „Vaterland“, „Neueste Nachrichten“ in „Ost und West“ so bili pretekli teden krivi spoznani hudodelstva motenja javnega pokoja zavolj nekterih sostavkov v svojih časnikih in so obsojeni, eden za 1, drugi za 3, tretji (dr. Tkalac) pa za 6 mescov, zraven pa še na dnarji prva dva po 1000 gold., dr. Tkalac pa za 1100 gold.; zoper to razsodbo so napovedali vsi pritožbo do više sodnije, kteri bojo predložili vse, kar tolaži njih vest, da jih ni gnal nikakoršen hudoben namen, ko so dali one sostavke na svetlo. — Neki četici laške prekucije, ki je hotla te dni skozi južno Tirolsko predreti na Beneško in tako iz trte zviti boj med Avstrijo in Italijo, je pri tej priči vse spodletelo; vlada laška, ki se dela kakor da ne bila bi o tem nič vedila, je dala več prvakov tega početja zapreti.

Narodna čitavnica v Celju.

Na binkoštni pondeljek, to je, 9. junija t. l. bo sopet „beseda“ v naši čitavnici. Začetek ob 8. zvečer. Srčno povabilo vsim čč. gg. družtvenikom.

Odbor narodne čitavnice celjske.

Popravek. V poslednjem listu na strani 169. v vrsti 34 od spodej namesto „nas Nemce“ beri „nas Nenemce“.

Odgovorni vrednik: **Dr. Janez Bleiweis.** — Natiskar in založnik: **Jožef Blaznik.**